23 ИЮЛ 1991

Халқ денгиздир, халқ тўлқиндир, халқ кучдир!

ХАЛҚ СЎЗИ

خلق سوزی

ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ КЕНГАШИНИНГ РЎЗНОМАСИ

ҲИЖРИЙ: ҚАМАРИЙ, 1412 ЙИЛ, МУҲАРРАМ, 7-КУН. • ШАМСИЙ, 1370 ЙИЛ, САРАТОН, 30-КУН.

1991 йил 1 январда таваллуд топган — 1991 йил 19 июль, жума, 137-сон — НАРХИ: ОБУНАЧИГА 7 ТИЙИН, СОТУВДА 10 ТИЙИН.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Назорат Комиссиясининг пленуми тўғрисида

АХБОРОТ

18 июль куни Ўзбекистон Компартияси Марказий Назорат Комиссиясининг тўртинчи пленуми бўлди.

Пленумда ташкилий масала кўриб чиқилди. Ш. М. Йўлдошев Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг раиси этиб сайланганлиги муносабати билан пленум унинг Ўзбекистон Компартияси Марказий Назорат Комиссияси Раёсатининг аъзоси ва комиссия раиси вазифасидан озод этиш тўғрисидаги илтимосини қондирди.

Тошкент вилоят партия комитетининг биринчи котиби бўлиб ишлаб турган С. Мамарасулов Ўзбекистон Компартияси Марказий Назорат Комиссиясининг аъзоси, раёсат аъзоси ва комиссия раиси қилиб сайланди.

Пленум Марказий Назорат комиссияси Раёсатининг «Ўзбекистон ССР халқ депутатлари бўлган КПСС аъзолари Ўзбекистон Компартияси уставининг, халқ депутатлари советларидаги коммунистларнинг иши тўғрисидаги талабларини қандай таъминлаётганликлари ҳақида»ги маърузасини муҳокама қилди. Марказий Назорат Комиссияси Раёсатининг аъзоси М. М. Мирқосимов шу ҳақда маъруза қилди. Музокараларда Ўзбекистон ССР Касаба уюшмалари федерацияси кенгаши раисининг ўринбосари О. К.-С. Адаманов, Самарқанд область партия комитетининг иккинчи котиби В. А. Плотников, Ўзбекистон ССР энергетика ва электрлаштириш вазири М. С. Тошпўлатов, Бухоро вилоят партия ташкилоти назорат комиссиясининг раиси О. Холматов, Қашқадарё вилоят ижроия комитети раисининг ўринбосари А. Л. Лихин, Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши Ёшлар ишлари комитетининг раиси А. А. Аъзамхўжаев, Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши Транспорт, йўл хўжалиги, алоқа ва информатика комитетининг раиси, Олий Кенгаш комитетлари ва комиссиялари бошланғич партия ташкилотининг котиби Ғ. З. Заҳриддинов қатнашдилар.

Муҳокама қилинган масала юзасидан қарор қабул этилди.

Пленумда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг иккинчи котиби А. С. Ефимов нутқ сўзлади.

Водийларни кезганда...

Ҳ. ЗОИРОВА:

ТЕРМИЗ. Темирйўллар шаҳарчаси яқинида бир йўла 400 кичкинтойни тарбиялайдиган болалар боғчаси ишга тушди. Турли ўйингоҳларда қизиқарли машғулотлар бошлаб юборилди. Боғча тарбиячилари уларга сузишни ҳам ўргатишаяпти.

Ҳ. ЮНУСОВА:

ТОШКЕНТ. Давлат тиббиёт институти шифохонасининг қулоқ, томоқ, бурун касалликлари бўлимида эшитиш қобилиятини тиклаш маркази ташкил этилди. У замонавий асбоб-ускуналар билан жиҳозланган. Ишга малакали мутахассислар жалб қилинди.

Ю. ҲАМИДОВА:

НАМАНГАН РАЙОНИ. Ижтимоий таъминот бўлими кам таъминланган, кўп болали оилаларни моддий ҳимоялаш мақсадида уларга ойига 50 сўмгача нафақа бера бошлади. Фақат ўтган ойнинг ўзида 150 минг сўм тарқатилди.

М. МИРХОЛДОРОВ:

ОЛМАОТА. Салкам икки юз минг нусхада чоп этилаётган «Социалистик Қозоғистон» рўзномаси ўтган ойдан «Егеменди (эркли) Қазағистан» номи билан чиқа бошлади. Рўзнома жамоасининг хоҳишига кўра «Бутун дунё пролетарлари бирлашингиз» шиори «Озодлик, Тенглик, Қардошлик!» сўзлари билан алмаштирилди.

Т. ИСМАТИЛЛАЕВ:

ҚИЗИЛТЕПА. Район саноатчилари Красноярск шаҳридаги майин тола ишлаб чиқариш корхонаси билан ҳамкорликда йигирув фабрикасини ишга туширишди. Йилига 100 тоннадан зиёд майин ип тайёрлашга мўлжалланган бу корхона бу йил миллион сўмлик маҳсулот чиқаришни режалаштираяпти.

А. МАМАРАСУЛОВ:

БАХМАЛ. Ўсматда Жиззах устки кийимлар фабрикасининг филиали очилди. Янги корхона мослаштирилган бинода жойлашган бўлиб, унда 300 аёл икки сменада ишлаши мумкин. Ҳозир бу ерда юзга яқин қиз меҳнат қиляпти. Мактаб битирувчиларидан фабрикага ишчилар қабул қилиш режалаштирилмоқда. Янги иш бошлаганлар Райҳон Шодмонова билан Ҳалима Дувлоновага бириктириб қўйилди.

ҲАЛИ ЮМУШ КЎП

Мирзачўл қурилиш бирлашмаси бўлинмалари Мирзачўлдаги марказий коллекторни янгилай бошлади. Юз километрдан ортиқ масофага чўзилган бу коллектор ерларни шўрланиш ва зах босишдан сақлайди. Лекин вақт ўтиши билан коллекторнинг кўп жойлари бекилиб қолди. Энди фан ва техниканинг энг сўнгги ютуқларидан фойдаланиш талаб қилинмоқда. Бу ишга 28,4 миллион сўм ажратилган.

Бирлашма жамоаси олдида бошқа катта вазифалар ҳам турибди. Сув қувури қурилишида 6,7 миллион сўмни ўзлаштириш, Чинозда ностандарт ускуналар заводи қурилишини давом эттириш, 5та мактаб, 3та болалар боғчаси ва кўплаб уй-жойни фойдаланишга топшириш лозим бўлади.

(ЎзТАГ).

«Сувчи — ғўзани яшнатувчи» дейди халқимиз. Дарҳақиқат у даланинг заргаридир. Бўка районидаги «Кўкорол» давлат хўжалиги сувчиси Пардабой Умурзоқов ҳам шундай соҳа соҳибларидан. Ҳозирги кунда 127 гектар ер майдонидаги ғўзаларни обиҳаётга қондириб, яхши ўсишни таъминлаш ташвишида.

СУРАТДА: П. Умурзоқов.

Умарали ҚЎШВОҚОВ олган сурат.

Деҳқон таомили

ҒЎЗАНИ ЧИЛПИШ

Нега ва қандай ўтказилади?

Ғўза парваришида ҳал қилувчи кунлар келди. Сурхондарё, Қашқадарё вилоятлари ва Жиззах, Фарғона, Наманган, Бухоро вилоятларининг қатор районларида чигит барвақт экилган майдонларда ғўзани чилпиш бошланди.

Ғўзанинг асосий пояси ва ён шохларини чилпиш ўсимликнинг ўсишини тўхтатиш, озиқа моддаларини ҳосил тугунчаларига йўналтириш мақсадида ўтказилади. Чилпишни ўз вақтида ўтказиш шона ва гулларнинг, ҳосил тугунчаларининг тўла сақланиб қолишига, кўсакларнинг шаклланиши ва етилиш жараёнини тезлаштиришга кўмаклашади. Чеканкаланган ғўзаларда кўсаклар бўлиқ, салмоқли бўлади, ҳосилдорлик ҳамда унинг сифати ошади.

Бу агротехника усулининг муҳимлигини барча етакчи олимларимиз — академик Р. Р. Шредер, Н. А. Максимов, М. М. Бушуевдан тортиб то СоюзНИХИ олимларигача илмий ишларда исботлаганлар. Илғор хўжаликларнинг тажрибалари шуни кўрсатдики, ғўзани чилпиш учун барча навлар ва регионларда ниҳолларда 14-16 ҳосил шохи (ўрта толали навлар учун) пайдо бўлган кезлар энг қулай пайт ҳисобланади. Ингичка толали навлар экилган пайкалларда эса 20-22, туплар қалин бўлган жойларда 18-20 ҳосил шохи пайдо бўлганда чилпиш тавсия этилади.

Табиийки, бу тавсия кўп йиллик маълумотлар асосида тузилган ва умумийлик хусусиятига эга. Шундай экан, пахтакорлар ҳар бир жойнинг пасту баланди, шароитига қараб уни ўзларига мослаштиришлари мумкин. Албатта, ғовлаган ўсимликларни биринчи навбатда чилпиш, паканаларини эса умуман чилпимаслик тавсия этилади.

Ғўзани чеканка қилишнинг — қўлда, механизм ёрдамида ва доривор кўмагида бажариш усуллари мавжуд. Механизмлар воситасида чилпиш усули Жиззах, Сирдарё, Тошкент вилоятларида кенг тарқалган. Чунки бу жойларда ҳосилнинг асосий қисми машиналар ёрдамида териб олинади. Механизмлар ёрдамида чеканкалаш меҳнат унумдорлигини оширишдан ташқари тупларнинг ётиб қолиши олдини олади ва шу тариқа пахта териш машиналарининг унумли ишлашига шароит яратади.

Ғўзаларнинг бир текис ўсмаслиги сабабли механизациялашган чилпиш қарийб ҳамма жойда икки карра ўтказилади. Даставвал баланд бўйли ниҳолларнинг учи чилпинади, 7-10 кундан кейин эса бу жараён такрорланиб олдингиларига бўйлашган ниҳоллар чилпиб чиқилади.

Ғўзани қўлда чилпиганда поя ва ён шохларнинг ўсиш нуқталари 1,5-2 сантиметр узунликда узиб олинади. Қўлда чеканкалаш чоғида баъзан етилмаган, яъни 10-12 та ҳосил шохи чиқарган ниҳоллар ҳам чилпиб юборилади. Бундай ҳолатларга йўл қўйилмаслиги зарур. Чунки у ҳосилга зиён етказади.

Пахта етиштириладиган хорижий мамлакатларнинг аксариятида ғўза чеканкаси кимёвий воситалар ёрдамида бажарилади. Бунда биздагидан кўра бирмунча эрта, ғўзада дастлабки гул пайдо бўлган кезларда ПИКС доривори пуркалади. ПИКСни қўлланиш бизнинг шароитда ҳам яхши самара келтириши аниқланган.

Фарғона, Жиззах, Қашқадарё вилоятларининг қатор хўжаликларида ғўзани ТУР доривори ёрдамида кимёвий чеканкалаш усули кенг тарқалган. Бу доривор таъсирида ўсимликларнинг ўсиш нуқталари фалажланади. Оқибатда озиқа моддалар оқими ҳосил тугунчаларига йўналади. Бу эса ҳосилнинг шаклланиши ва етилишини жадаллаштиради. Бир гектар майдондаги ғўзага ишлов бериш учун 0,3—0,4 килограмм ТУР доривори кифоя. Айрим хўжаликлар кўп йиллардан буён ғўзани чекканкалашда кимёвий усулдан муваффақиятли қўлланиб келишмоқда. Фарғона районидаги Ленин номли колхоз шулар жумласидандир. Кимёвий усул қўлланилганда меҳнат унумдорлиги ҳатто механизациялашган усулга нисбатан ҳам тўрт-беш баравар ошади.

Деҳқончилик саноати бўлими.

М. С. ГОРБАЧЕВНИНГ ЛОНДОНДА БЎЛИШИ

ЛОНДОН, 18 июль. (ТАСС махсус мухбирлари). СССР Президенти Михаил Горбачевнинг Лондонга ташрифи давом этмоқда. Бугун у Италия бош вазири Ж. Андреотти ва Канада бош вазири Б. Малруни билан учрашади.

Бугуннинг ўзида Совет Президентининг Буюк Британияга расмий ташрифи бошланади. М. Горбачев Даунинг-Стритдаги 10-уйда — Британия ҳукумати бошлиғининг расмий борғоҳида Буюк Британия бош вазири Ж. Мейжор билан музокара олиб боради, Букингем саройида Буюк Британия қироличаси Елизавета II ҳузурига ташриф буюради.

Қуйи советларда аҳвол қандай?

ДАРАХТ ИЛДИЗИ БИЛАН КУЧЛИ

ОЛТИНКЎЛ РАЙОНИДАГИ «ЮҚОРИ ШАҲРИХОН» ҚИШЛОҚ СОВЕТИ ДЕПУТАТЛАРИ АНА ШУНДАЙ ФИКРДА. НЕГА?

Яширишнинг ҳожати йўқ: яқин-яқингача ҳам қишлоқ совети мутасаддилари жамоа хўжалиги раҳбарлари қаршисида қўл қовуштириб турардилар. Айниқса, пахта йиғим-терими даврида бригадирларнинг ҳам тили узун бўлиб кетарди. Қишлоқ советидагилар тишни тишга қўйишарди. Хўжалик раҳбари амр қилса, совет раиси ёнига миршабни олиб, хонадонма-хонадон кезарди. Энди кўп жойларда вазият ўзгарди. Жамоа етакчиси аввалгидек советдагиларни қўнғироқ билан чақирмайди, балки уларнинг ҳузурига ўзи кириб боради. Нафақат жамоадагилар, қишлоқ аҳли ҳам шўродагилар ҳузурига умид ва ишонч билан боришаётир.

Олтинкўл районидаги «Юқори Шаҳрихон» қишлоқ советида «Ленин йўли» жамоа хўжалиги масаласи тўрт марта кўрилди. Депутатлар хўжаликдаги аҳволни ўнглаш учун бор имкониятни ишга солдилар. Ахир ишлаб чиқариш режаси бажарилмас, ҳосилдорлик пасайиб кетган, чорвада ўзгариш йўқ, меҳнаткашнинг турмуши оғирлашиб, рўзғоридан қут-барака кўтарилган эди-да.

Тўғриси, жамоа хўжалиги раҳбарлари аввалига бўй бергилари келмади. Ахир райком, райижрокўм ва турли казо-казо ташкилотларнинг сўроқ-саволи каммиʼ Пешонангда туриб олиб қарорнинг бажарилишини назорат қилишгани қилишган. Қишлоқ советидагилар пичоқнинг сопини ўзидан чиқаришга, жамоа хўжалиги агрономи Қаҳрамон Рустамов орқали аҳволни ўзгартиришга аҳд қилишди. Чунки у қишлоқ советининг ҳам депутати эди. Мана ўтган йили хўжаликда ишлаб чиқаришнинг барча соҳалари бўйича режалар ортиғи билан бажарилди. Колхозчининг чўнтаги пул кўрди. «Партия XXI съезди» жамоа хўжалигидаги юксалишларда ҳам депутатларнинг ҳиссаси катта.

Дўппидек тор қишлоқда хусусий мулкчиликни шакллантириш осонмиʼ Унда 10 та фермер хўжалиги бор. Улар хўжакўрсинга эмас, рисоладагидек иш юритишмоқда. Боз устига хўжалик гўшт тайёрлаш режасининг олтидан бир улуши уларнинг зиммасига тўғри келади. Ҳар куни 350 литрдан сут топширилаётир.

Қишлоқ советига фермер хўжаликларини ташкил этиш осон кўчмади. Сигир ва новвослар сотиб олингач, орага озуқа учун ер муаммоси кўндаланг бўлди. Андижонда ернинг қадри баланд, ҳар бир қаричи ҳисобли. Депутатлар бўш келишмади. Кимгадир аччиқ, бошқа бировга ширин сўз айтиб, ҳар бир жонивор учун 23 сотихдан ер ундиришга эришдилар. Ҳозир Абдусаттор Убайдуллаев, Қурбонали Ибрагимов, Абдупатто Зайниддинов сингари фермерлар 15 минг сўмдан даромад олишяпти. Шахсий чорвани ривожлантиришга жамоа хўжалиги озуқа ажратаяпти. Дангал айтиш мумкин: бундай имконият ҳаммага ҳам берилавермайди. Энг аввало манфаатдор одам қишлоқ совети қошида тузилган шахсий ёрдамчи хўжалик уюшмасига аъзо бўлиши зарур. Шундай уюшма тузилаётганида ҳар хил гап кўпайди. Баъзилар уни ўзганинг нони ҳисобига яшайдиган навбатдаги бошқарув кўринишда дейишди. Аслида эса бошқача: уюшма асосан аъзолик бадали ҳисобига кун кўради. Унга бош қўшиш мажбурий эмас. Шуниси муҳимки, унинг аъзолари талон асосида ем-хашак олиш имконига эга бўладилар. Аҳоли чорваси тиббий кўрикдан ўтказилади. Касалланишнинг олдини олиш чоралари кўрилади.

Масаланинг яна бир муҳим томони—деҳқон ўз маҳсулотини бозорга эркин олиб чиқади. Уюшма томонидан берилган гувоҳнома унга ана шундай қулайликни беради. Ва яна унга транспорт, маҳсулот учун қути, экинга ишлов бергани машина-механизмлар етказиб берилади. Бошқачароқ қилиб айтганда уюшма деҳқоннинг қўл-оёғи. Ахир маҳаллий уруғдан тортиб, маҳсулот етиштиргунча кафолат берилганидан кейин бунинг нимаси ёмон.

Дарахт илдизи билан кучли. «Юқори Шаҳрихон» қишлоқ совети депутатлари талабчан, айни чоғда сайловчилардан тушган наказни бажармагунча тиниб-тинчишмайди. Қолаверса энг аввало уларнинг фикр доираси кенг, халқ дарди билан яшашади.

Комилжон Бобораҳимов — муҳандис. Қишлоқ советида аҳоли уй-жойи учун режа тузиб беради. Майрамхон Бобораҳимова эса боғча мудираси. Уларнинг бири ўз сайловчилари учун 3 километр масофадаги катта йўлни асфальт қилдирди, иккинчиси бўлса чойхона қуришда одамларга бош-қош бўлди. Депутатлар бўш вақт топди дегунча сайловчилар ҳузурига ошиқишади, уларнинг дардига малҳам бўлишни истайдилар. Энг муҳими қўлни қовуштириб туришни ўзларига эп кўрмайдилар.

— Аввалари депутатларимиз 60 нафарни ташкил этарди,— таъкидлайди қишлоқ советининг раиси Бўтабой Исмонов, — эндиликда биз уларнинг тенг ярмидан воз кечдик. Ахир гап сонда эмас...

Ташаббускор депутатларнинг талабчанлиги, уюшқоқлиги туфайли қишлоқ советида ишлар кўнгилдагидек бормоқда. Йўғон чўзиладиган, ингичка узиладиган кунларда одамларнинг дарди, ташвишига елкадош бўлишаяпти. Ҳар гал қишлоқ советига умид ва ишонч билан келаётган меҳнаткашларни кўриб дил тўлқинланади. Одамлар қалбига йўл топилса, уларнинг юмушига елкадош бўлинсагина кўнгилда шундай ишонч пайдо бўлади. Ишонч бор жойда эса хайрли ишлар қанот ёзади.

Фозилжон ШОДМОНАЛИЕВ,
«Халқ сўзи» мухбири.

МАКТУБЛАРДА ЭЛ ОВОЗИ

Меҳнаткаш халқ оғир иқтисодий танглик исканжасида қолди. Нарх-наво осмонда бўлса, олибсотарлару қаллоблар, савдо ходимларининг пичоғи мой устида. Қисқаси, йўғон чўзилиб, ингичка узиладиган замонда яшаяпмиз. Бироқ осмондан ҳеч қачон чалпак ёғилмаган. Шунинг учун қуруқ гап-сўзлар баҳридан кечиб, амалий ишга ўтайлик. Негаки, жамики бойликларнинг онаси — меҳнат!

А. САДРИДДИНОВ, А. ҚЎҚОНОВ ва бошқалар.

(Жами 7 имзо).

Тошкент шаҳри, Ҳамза районн.

* * *

Оғзи куйган сувга югуради. Модомики гўштга ёлчимаётган эканмиз, ўз тирикчилигимизни ўзимиз кўрайлик. Менинг таклифим шуки, паррандачиликни жадал ривожлантириб, соҳадан олинадиган маҳсулотни 5—6 ҳисса кўпайтириш керак. Чунки у — етти хазинанинг бири.

Хурсандали ИСОҚОВ.

Тошлоқ районн.

* * *

Иқтисодиётдаги тақчилликлар, нарх-navонинг кескин ошиши оқибатида одамлар ўртасида бир-бирларини алдаш авж олди. Бундай паллада биринчи галда ҳуқуқ-тартибот маҳкамалари ходимларининг масъулияти оширилиши керак. Амалда нима бўлаяпти ўзиʼ Уларнинг баъзилари чайқовчиликдек иллатнинг пайини қирқиш ўрнига олибсотарларнинг қозонига мой қуймоқдалар. Ачинарлиси шуки, ана шу «ҳимоя» халқнинг кўзи олдида содир этилаяпти. Бу тоифадаги қонун ҳимоячиларидан қанақа яхшилик кутиш мумкинʼ

Абдулҳай ҚЎТБИДДИНОВ.

Марғилон шаҳри.

* * *

Мен маҳалла комитети раиси бўлиб ишлайман. Одамларнинг турмуши ночорлиги, пештахталарнинг бўм-бўшлигини кўриб, оқсоқол сифатида азият чекаман. Лекин қўл қовуштириб турганим йўқ: тегишли маҳкамаларга елиб-югурган ҳолда ҳамқишлоқларимнинг мушкулини енгиллаштиришга ҳаракат қилаяпман. Бироқ айримлар тақчиллик сабабини биздан кўраётганлари таажжублантиради кишини. Ахир бизда нима айбʼ Аҳолини озиқ-овқат маҳсулотлари ва кийим-кечак билан таъминлаш вазифаси советлар зиммасига юклатилган экан, уларнинг раҳбарлари ҳаммага бирдек назар билан қарасинлар-да.

Умар УСМОНОВ,
Жомбой районн фахрийлар кенгашининг раиси.

* * *

Фарғона вилоятидаги Олтнариқ қўрғон совети ҳудудида 34 мингдан зиёд аҳоли истиқомат қилади. Уларга Тинчлик матлубот жамияти (бошқарув раиси М. Юсупов) савдо хизмати кўрсатади. Лекин бу борадаги ишни қониқарли деб бўлмайди. Масалан, ўтган II кварталда киши жон бошига 7 килограмм ўрнига 6 килограмм ун, 800 грамм ўрнига 650 грамм гуруч ва 800 грамм ўрнига 720 грамм шакар тарқатилди. Сариёғ ва тухум эса умуман берилмади. Сабаби — ана шу маҳсулотлар юқоридан кам ажратилганмиш.

Абдуқаҳҳор ЮСУФБЕКОВ,
меҳнат фахрийси.

* * *

Биз истиқомат қиладиган Туркқўрғон маҳалласи Тошкентнинг «Ишчилар шаҳарчаси» мавзесида жойлашган. Бу ерда стадион ёки майдонча қурилмаганлиги сабабли фарзандларимиз спорт билан шуғуллана олишмаётир. Бусиз улар келажакда соғлом йигит-қизлар бўлиб улғайишлари мумкинмиʼ

Ана шу муаммо ҳал этилишини сўраб халқ депутатлари Киров район совети ижроия комитети ва шаҳар ижрокомига бир неча марта мурожаат қилдик. Раҳбарлар эса «бўш ер йўқ», дейишдан нарига ўтишмаяпти. Аслида «Малика» ишлаб-чиқариш бирлашмаси этагида Бўзсув бўйида қарийб 3—4гектар келадиган ташландиқ майдон мавжуд. Маҳалла аҳли бу жойни текислаб, ҳашар усулида футбол, волейбол, миллий кураш ўйингоҳлари, ҳатто чўмиладиган сув ҳавзаси барпо этишни мўлжалламоқда. Бироқ рухсат бўлмаганлиги боис ният амалга ошмаяпти.

Ҳурматли «Халқ сўзи» рўзномаси ходимлари! Фарзандларимиз ҳурмати, истиқболи ҳаққи, бизга ёрдам беринглар.

Ҳасан ҒОФУРОВ,
муҳандис.

Ўзбекистон Совет Социалистик Республикасининг қонуни

ЎЗБЕКИСТОН ССРДА ЧЕТ ЭЛ ИНВЕСТИЦИЯЛАРИ ТЎҒРИСИДА

Ушбу қонун Ўзбекистон ССР ҳудудида чет эл инвестицияларини амалга оширишнинг ҳуқуқий, иқтисодий ва ташкилий асосларини ҳамда тартибини белгилаб беради. Қонун чет эл капиталига кафолатларни таъминлаб беради, Ўзбекистон ССР халқ хўжалигини ривожлантиришга, республика иқтисодиётининг жаҳон иқтисодий системасига қўшилишига кўмаклашиш мақсадида чет элнинг молиявий, моддий, интеллектуал ва бошқа ресурсларини, хорижнинг замонавий технологияси ва бошқарув соҳасидаги тажрибасини жалб этишга ва улардан самарали фойдаланишга қаратилгандир.

I БЎЛИМ. УМУМИЙ ҚОИДАЛАР

1-модда. Чет эллик инвесторлар

Ўзбекистон ССРда:

хорижий давлатлар;

ажнабий юридик шахслар;

халқаро ташкилотлар;

ажнабий фуқаролар, фуқароларнинг уюшмалари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар;

чет элда доимий яшайдиган совет фуқаролари чет эллик инвесторлар бўлишлари мумкин.

2-модда. Чет эл инвестициялари

Чет эл инвестициялари деганда тадбиркорлик фаолияти ва бошқа турдаги фаолият объектларига чет эллик инвесторлар қўшадиган барча турдаги мулкий, молиявий ва интеллектуал бойликлар тушунилади.

Бундай бойликлар:

пул маблағлари, аниқ мақсадли банк омонатлари, улушлар, акциялар, суғурта полислари ва бошқа қимматбаҳо қоғозлардан;

кўчар ва кўчмас мол-мулкдан (бинолар, иншоотлар, асбоб-ускуналар ва бошқа моддий бойликлардан);

муаллифлик ҳуқуқларидан келиб чиқадиган мулкий ва мулкка оид бўлмаган ҳуқуқлар ва бошқа интеллектуал бойликлардан;

Ўзбекистон ССРнинг, унинг юридик шахслари ва фуқароларининг эгалигидаги ердан, мол-мулкдан ҳамда табиий бойликлардан фойдаланишга чет эллик инвесторлар сотиб олган ижара ҳуқуқидан;

ўзга бойликлардан иборат бўлиши мумкин.

3-модда. Чет эл инвестицияларини амалга ошириш шакллари

Чет эллик инвесторлар Ўзбекистон ССР ҳудудида:

Ўзбекистон ССР ва ССР Иттифоқининг юридик шахслари ҳамда фуқаролари билан биргаликда барпо этилган корхоналар ва ташкилотларда улуш қўшиб қатнашиш;

бутунлай чет эллик инвесторларга қарашли бўлган корхоналар, банклар, суғурта компаниялари ва бошқа ташкилотларни барпо қилиш;

мол-мулк, акциялар ва бошқа қимматбаҳо қоғозлар сотиб олиш;

мустақил равишда ёки Ўзбекистон ССР ва ССР Иттифоқи юридик шахслари ва фуқаролари иштирокида мулкий ҳуқуқларни, шу жумладан ердан ва табиий бойликлардан фойдаланиш ҳуқуқларини сотиб олиш йўли билан инвестицияларни амалга оширишлари мумкин.

4-модда. Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналар

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналар деганда чет эллик инвесторларнинг улушбай иштирокидаги (қўшма корхоналар) ва бутунлай чет эллик инвесторларга қарашли корхоналар (чет эл корхоналари) тушунилади. Бундай корхоналар Ўзбекистон ССР қонунларига зид келмайдиган ҳар қандай шаклларда амал қилади.

5-модда. Чет эл инвестицияларининг ҳуқуқий режими

Ўзбекистон ССРда чет эл инвестициялари ҳуқуқий ҳимоядан фойдаланадилар. Чет эл инвестицияларининг ҳуқуқий режими Ўзбекистон ССР қонунларида кўзда тутилган истиснолардан ташқари республика корхоналари, ташкилотлари ва фуқаролари учун белгиланган тегишли режимга қараганда ноқулай бўлиши мумкин эмас.

Иқтисодиётнинг нуфузли тармоқларида чет эл инвестициялари учун Ўзбекистон ССР қонунлари билан қўшимча имтиёзлар белгиланиши мумкин.

6-модда. Фаолият турлари

Чет эллик инвесторлар ва чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналар Ўзбекистон ССР қонунлари билан тақиқланмаган ва бундай корхоналарнинг уставларида назарда тутилган мақсадларга жавоб берадиган фаолиятнинг ҳар қандай турини амалга оширишлари мумкин.

Чет эллик инвесторлар ва чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналар Ўзбекистон ССР қонунларида рўйхати белгилаб қўйиладиган айрим фаолият турлари билан махсус рухсатнома асосидагина шуғулланишлари мумкин.

7-модда. Чет эл инвестициялари учун ҳудудий чеклашлар

Ўзбекистон ССР қонунларида чет эллик инвесторларнинг ва чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналарнинг фаолияти тақиқланадиган ҳудудлар белгилаб қўйилиши мумкин.

II БЎЛИМ. ЧЕТ ЭЛЛИК ИНВЕСТОРЛАРНИНГ ҲУҚУҚЛАРИ ВА ВАЗИФАЛАРИ

8-модда. Чет эллик инвесторларнинг ҳуқуқлари

1. Ўзбекистон ССР қонунларига мувофиқ чет эллик инвестор амалга ошириладиган инвестицияларнинг ҳажмини, турини, йўналишини мустақил белгилайди ҳамда инвестицияларни амалга ошириш учун юридик ва жисмоний шахсларни ўз хоҳишига кўра жалб этади.

2. Чет эллик инвесторлар Ўзбекистон ССР ҳудудида инвестицияни амалга ошириш учун кредитлар, Ўзбекистон ССР қонунларида белгиланган тартибда қимматбаҳо қоғозлар ва заёмлар чиқариш тарзида молиявий маблағларни жалб этишлари мумкин.

3. Чет эллик инвестор инвестиция объектлари ва натижаларига, шу жумладан Ўзбекистон ССР ҳудудида ҳамда унинг ташқарисида такрорий инвестициялар ҳамда савдо операциялари натижаларига Ўзбекистон ССР қонунларига ва халқаро ҳуқуқ нормаларига мувофиқ эгалик қилишга, улардан фойдаланишга ва уларни тасарруф қилишга ҳақлидир.

Чет эллик инвесторнинг қарорига биноан инвестицияларга, уларнинг натижаларига эгалик қилиш, улардан фойдаланиш, уларни тасарруф этиш ҳуқуқи Ўзбекистон ССР қонунларида белгиланган тартибда бошқа юридик ва жисмоний шахсларга берилиши мумкин. Уқтириб ўтилган ҳуқуқларни ўтказиш вақтида томонларнинг ўзаро муносабатлари шартномалар асосида тартибга солинади.

4. Чет эллик инвестор ўзи учун зарур бўлган мол-мулкни совет ҳамда чет эл юридик ва жисмоний шахсларидан бевосита ёки воситачилар кўмагида томонларнинг келишувига кўра белгиланадиган нархлар ва шартларда сотиб олиши мумкин, башарти бу Ўзбекистон ССР қонунларига зид бўлмаса.

9-модда. Чет эллик инвесторларнинг мажбуриятлари

Чет эллик инвесторлар инвестиция фаолиятини амалга ошириш чоғида:

Ўзбекистон ССР ҳудудида амалда бўлган қонунларга риоя этишлари;

Ўзбекистон ССР қонунларига мувофиқ солиқлар тўлашлари, валюта ажратмалари ва ўзга тўловларни амалга оширишлари;

инвестиция лойиҳаларида санитария-гигиена, экология ва Ўзбекистон ССР қонунларидан келиб чиқадиган ўзга талабларга риоя этилганлиги хусусида экспертиза хулосасини олишлари шарт.

III БЎЛИМ. ЧЕТ ЭЛ ИНВЕСТИЦИЯЛАРИНИНГ КАФОЛАТЛАРИ

10-модда. Чет эллик инвесторлар ҳуқуқларининг кафолатлари

Ўзбекистон ССР республика ҳудудида инвестиция фаолияти амалга оширилаётганда чет эллик инвесторларнинг ҳуқуқлари ҳамма томонидан эътироф этилган халқаро ҳуқуқ нормаларига мувофиқ ҳимоя қилинишига кафолат беради.

Ўзбекистон ССРнинг кейин қабул қилинган қонунлари инвестициялаш шароитларини ёмонлаштирган тақдирда чет эл инвестицияларига нисбатан ўн йилдан ортиқ бўлмаган муддат давомида инвестицияни рўёбга чиқариш пайтида амал қилиб турган қонунлар қўлланилади. Бу қоида Ўзбекистон ССРнинг миллий хавфсизликни ва жамоат тартибини таъминлашга; солиқ солишга; атроф муҳитини, аҳолининг ахлоқини ва саломатлигини муҳофаза қилишга доир қонунлари ўзгаришига тааллуқли эмас.

Ўзбекистон ССРнинг давлат идоралари чет эллик инвесторларнинг ҳуқуқларини бузувчи норматив ҳужжатлар қабул қилган тақдирда, уларга келтирилган зарар ана шу идоралар томонидан Ўзбекистон ССР қонунларига мувофиқ суд тартибида тўланади.

Давлат идоралари ва уларнинг мансабдор шахслари чет эллик инвесторларнинг фаолиятига аралашишга ҳақли эмас, Ўзбекистон ССР қонунларига мувофиқ бундай аралашишга рухсат этиладиган ҳамда бундай аралашиш ушбу идоралар ва мансабдор шахсларнинг ваколат доирасида амалга ошириладиган ҳоллар бундан мустаснодир.

11-модда. Национализация ва реквизиция қилинишдан кафолат

Ўзбекистон ССРда чет эл инвестициялари национализация қилинмайди.

Чет эл инвестициялари реквизиция қилинмаслиги керак, табиий офат, авариялар, эпидемиялар ва бошқа фавқулодда ҳолатлар бундан мустасно. Реквизиция қилиш ҳақидаги қарорни ва товон тўлаш тартибини Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамаси қабул қилади.

12-модда. Фойдани ва чет эл валютасидаги пулни ўтказиш кафолатлари

Чет эллик инвесторларга уларнинг фаолияти натижасида олган фойдаси ва чет эл валютасидаги пули чет элга ўтказилиши кафолатланади.

13-модда. Фойдани тасарруф этиш кафолатлари

Чет эллик инвесторларнинг Ўзбекистон ССРда сўмларда олган фойдаси республика ҳудудида такрор инвестиция қилиниши ёки Ўзбекистон ССР қонунларига мувофиқ улардан бошқача тарзда фойдаланиши мумкин. Чет эллик инвесторлар сўм ҳисобидаги маблағларни чет элга ўтказиш ҳуқуқисиз республиканинг вакил қилинган банкларида сўм билан юритиладиган ҳисоб рақамларига ҳеч қандай чеклашсиз эга бўлишлари мумкин.

Чет эллик инвесторлар ўз ҳисоб рақамларидаги сўмлардан валюта олди-сотдисининг рухсат этилган шакллари доирасида қарор топадиган курслар бўйича чет эл валютаси харид қилиб олишда фойдаланишлари мумкин.

IV БЎЛИМ. ЧЕТ ЭЛ ИНВЕСТИЦИЯЛАРИ ИШТИРОКИДА КОРХОНАЛАР БАРПО ЭТИШ

14-модда. Қўшма корхона барпо этиш

Қўшма корхоналар янги юридик шахс ташкил этиш йўли билан ёки чет эллик инвесторнинг Ўзбекистон ССРда амал қилиб турган корхонада улуш сотиб олиши йўли билан тузилади.

Жамоат ташкилотлари ва уларнинг корхоналари қўшма корхоналарда Ўзбекистон ССР қонунларида белгиланган тартибда ва ўз уставларига мувофиқ иштирок этадилар.

Акцияли жамиятлар, жавобгарлиги чекланган жамиятлар, кооперативлар ва давлат идоралари ҳамда жамоат ташкилотлари таркибига кирмайдиган бошқа ташкилотлар қўшма корхоналар барпо этишда қатнашиш тўғрисида мустақил қарор қабул қиладилар.

Қўшма корхона барпо этиш тўғрисидаги қарорни бевосита совет ва ажнабий иштирокчилар қабул қиладилар.

Ўзбекистон ССР ҳудудида қўшма корхона барпо этиш ёҳуд асосий фондлари 100 миллион сўмдан зиёд бўлган совет корхоналарининг акциялари ёки пайларини чет эллик инвесторга сотиш йўли билан мавжуд совет корхонасини қўшма корхонага айлантириш тўғрисидаги қарор Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамасининг розилиги билан совет қатнашчиси томонидан қабул қилинади.

15-модда. Қўшма корхонанинг устав фондига улуш қўшиш

Қўшма корхонанинг устав фондига ҳар бир қатнашчининг улуш қўшиш муддатлари, ҳажмлари, бу улушни қўшиш ва баҳолаш тартиби таъсис ҳужжатларида назарда тутилади. Қўшма корхонанинг қатнашчилари томонидан корхона устав фондига улуш сифатида қўшиладиган мол-мулкнинг қиймати жаҳон бозори нархларида, бундай нархлар бўлмаган тақдирда эса қатнашчилар ўртасидаги келишувга мувофиқ белгиланади.

Қўшма корхонанинг қатнашчилари ушбу корхонанинг таъсис ҳужжатларида белгиланган муддатларда корхона устав фондига улуш тўлиқ ўтказилишини таъминлашлари керак.

Қўшма корхона рўйхатга олинганидан кейин бир йил ўтгач ҳар бир қатнашчи томонидан таъсис ҳужжатларида кўрсатилган улушнинг 50 фоизи устав фондига ўтказилганлигини тасдиқловчи ҳужжат мавжуд бўлмаса, ушбу қўшма корхонани рўйхатга олган идора корхонани рўйхатга олинмаган деб топади ва уни қўшма корхоналарнинг реестридан чиқаради. Қўшма корхона реестрдан чиқарилганлиги тўғрисидаги ахборот матбуотда эълон қилинади.

16-модда. Чет эл корхонасини барпо этиш

Чет эл корхонаси бир ёки бир неча чет эллик инвесторлар томонидан Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамасининг рухсати билан ва у белгилаган тартибда барпо этилиши мумкин.

17-модда. Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналарни рўйхатга олиш

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхона Ўзбекистон ССР Молия вазирлигида рўйхатга олиниши лозим ва у рўйхатга олинган вақтдан бошлаб юридик шахс ҳуқуқига эга бўлади. Бундай корхоналарни рўйхатга олиш тартиби Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамаси томонидан белгиланади.

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхонанинг рўйхатга олинганлиги тўғрисидаги хабар матбуотда эълон қилинади.

V БЎЛИМ. ЧЕТ ЭЛ ИНВЕСТИЦИЯЛАРИ ИШТИРОКИДАГИ КОРХОНАЛАР ФАОЛИЯТИНИНГ УМУМИЙ ҚОИДАЛАРИ

18-модда. Филиаллар ва ваколатхоналар

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхона Ўзбекистон ССР қонунларида чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналарни тузиш учун белгиланган шартларга риоя этган ҳолда Ўзбекистон ССР ҳудудида юридик шахс ҳуқуқига эга бўлган шўъба корхоналар, шунингдек юридик шахс бўлмаган филиаллар, ваколатхоналар ва бошқа алоҳида бўлинмалар очиши мумкин. Ўзбекистон ССРдан ташқарида чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналарнинг филиаллари, ваколатхоналари ва бошқа алоҳида бўлинмалари Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамасининг рухсати билан очилиши мумкин.

19-модда. Корхоналарнинг бирлашмалари

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналар Ўзбекистон ССР қонунларига мувофиқ ихтиёрий асосларда Ўзбекистон ССР ҳудудида уюшмалар, концернлар, консорциумлар ва бошқа бирлашмалар тузишлари мумкин.

20-модда. Валюта билан ўз харажатларини ўзи қоплаш

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналарнинг чет эл валютасидаги барча харажатлари уларнинг ўз валюта тушумлари ҳисобидан, шунингдек чет эл валютасини олишнинг Ўзбекистон ССР қонунларида рухсат этилган бошқа манбалари ҳисобидан таъминланиши керак. Уларнинг валюта билан ўз харажатларини ўзи қоплаши ташкил этилаётган бирлашмалар, консорциумлар ва бошқа ташкилий структуралар доирасида ҳам таъминланиши мумкин.

21-модда. Маҳсулотни экспорт ва импорт қилиш

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхона ўзи ишлаб чиқарган маҳсулотни лицензиясиз экспорт қилишга ва ўзининг ишлаб чиқариш эҳтиёжлари учун маҳсулот импорт қилишга ҳақлидир. Ўзи ишлаб чиқарган, экспортга етказиб бериладиган ҳамда ўзининг ишлаб чиқариш эҳтиёжлари учун импорт қилинадиган маҳсулотларни аниқлаш тартиби Ўзбекистон ССР ҳудудида амал қиладиган қонунлар билан белгиланади.

Ўзи ишлаб чиқарган маҳсулотни экспорт қилишдан олинган валюта тушумлари белгиланган солиқлар ва ажратмалар тўланганидан кейин тўлиқ корхонанинг тасарруфида қолади.

22-модда. Бож олиш

Инвесторнинг қўшадиган ҳиссаси сифатида Ўзбекистон ССРга олиб келинадиган мол-мулк божхона пошлиналари тўлашдан озод қилинади ва унга импорт солиғи солинмайди.

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхонанинг ажнабий ходимлари Ўзбекистон ССРга ўз эҳтиёжлари учун олиб кирадиган мол-мулк божхона пошлиналари тўлашдан озод қилинади.

23-модда. Суғурта

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхонанинг мол-мулкини ва таваккал ҳаракатини суғурта қилиш унинг хоҳишига қараб амалга оширилади.

24-модда. Солиқ солиш

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналар, шунингдек чет эллик инвесторлар Ўзбекистон ССР қонунларига мувофиқ солиқлар ва бошқа тўловлар тўлайдилар. Ўзбекистон ССРнинг солиқларга доир қонунларида назарда тутилган имтиёзлардан ташқари республика ҳудудида уларга Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамаси солиқ соҳасида қўшимча имтиёзлар бериши мумкин.

25-модда. Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналар фаолиятини текшириш

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналар Ўзбекистон ССРнинг амалдаги қонунлари талабларига риоя этишини назорат қилиш бўйича махсус вазифаларни бажарувчи солиқ ва бошқа давлат идоралари ўз ваколатлари доирасида текширадилар.

Корхоналар мазкур идораларга назорат қилиш учун ўз фаолиятлари тўғрисида зарур ахборот берадилар. Назорат қилувчи идора тижорат сири сақланишини таъминлаши шарт. Тижорат сирини ошкор қилиш қонун билан таъқиб этилади.

Солиқ солиш мақсадида чет эл инвестициялари иштирокидаги корхонанинг молия-хўжалик фаолиятини текшириш Ўзбекистон ССР давлат солиқ инспекцияси бундай текширишни ўтказиш учун вакил қилган аудитор ташкилотлар томонидан амалга оширилади.

26-модда. Ҳисобга олиш ва ҳисобот

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхона Ўзбекистон ССРнинг амалдаги қонунларида белгиланган тартибда ҳисоб ва ҳисоботни олиб боради.

27-модда. Мажбуриятларнинг таъминланиши

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхона ўзига қарашли мол-мулкдан ўзининг барча турдаги мажбуриятларини, шу жумладан қарз маблағларини жалб этишни таъминловчи сифатида фойдаланиши мумкин. Унинг биноларга, иншоотларга, асбоб-ускуналарга нисбатан мулкий ҳуқуқлари, шунингдек бошқа мулкий ҳуқуқлари ўз мажбуриятларини таъминловчи сифатида амал қилиши мумкин, ерга ва бошқа табиат ресурсларига эгалик қилиш ҳамда улардан фойдаланиш ҳуқуқи бундан мустасно.

28-модда. Интеллектуал мулк

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналар корхона ҳужжатлари билан тасдиқланган топшириқларга мувофиқ яратилаётган интеллектуал мулк объектлари хусусида ўз ходимлари билан шартномалар тузади.

Чет эл корхоналари ўзларига қарашли ихтиролар ва саноат намуналарига СССРда ва чет элда патент олиш ҳақида мустақил, қўшма корхоналар эса Ўзбекистон ССР қонунларида белгиланган тартибда қарор қабул қиладилар.

29-модда. Меҳнат муносабатлари

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхонада ишлаб чиқариш ва меҳнат муносабатлари, шу жумладан ишга ёллаш ва ишдан бўшатиш, меҳнат ва дам олиш режими, меҳнатга ҳақ тўлаш шартлари, кафолатлар ва товонлар жамоа шартномаси (битими) ва (ёки) якка тартибдаги меҳнат шартномалари (контрактлари) билан тартибга солинади.

Жамоа ва (ёки) якка тартибдаги меҳнат шартномаларида кўзда тутилган шартлар ушбу корхона ходимларининг аҳволини Ўзбекистон ССР қонунларида назарда тутилган шартларга қараганда ёмонлаштириши мумкин эмас.

30-модда. Ажнабий ходимларни жалб этиш

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналарнинг ишчи ва хизматчилари, маъмурияти, назорат кенгаши аъзолари таркибига ажнабий фуқаролар кириши мумкин.

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхонанинг ажнабий ходимлари меҳнатига ҳақ тўлашга, уларга отпускалар беришга, уларнинг пенсия таъминотига доир масалалар ҳар бир ходим билан якка тартибда тузилган меҳнат шартномаларида (битимларида) ҳал этилиши лозим. Бу ходимлар чет эл валютасида оладиган иш ҳақларини чет давлатларга ўтказишлари мумкин.

31-модда. Ижтимоий суғурта ва таъминот

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналарнинг ходимларини ижтимоий суғурта қилиш ва уларнинг ижтимоий таъминоти (ажнабий ходимларнинг пенсия таъминотидан ташқари) Ўзбекистон ССР қонунлари билан тартибга солинади.

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхона ажнабий ходимларнинг пенсия таъминоти учун ана шу ходимлар доимий истиқомат қилувчи мамлакатнинг тегишли фондларига валютада тўловлар ўтказади.

Корхона совет ва ажнабий ходимларнинг давлат ижтимоий суғуртаси бўйича ажратмаларни ҳамда совет ходимларининг пенсия таъминотига ажратмаларни Ўзбекистон ССР қонунларига мувофиқ ўтказади.

32-мода. Қўшма корхонанинг фондлари

Қўшма корхоналарда уларнинг фаолияти, жамоани ижтимоий ривожлантириш, кадрлар тайёрлаш ва қайта тайёрлаш учун заҳира фонди ва бошқа фондлар яратилади. Заҳира фонди устав фондининг 25 фоизигача миқдорда тузилади. Заҳира фонди ҳар йили ҳам совет, ҳам чет эл валютасида пул ажратиш ҳисобига ташкил этилади. Заҳира фондига йиллик ажратмаларнинг миқдори ва валютанинг тури қўшма корхона томонидан мустақил белгиланади.

Бошқа фондларнинг рўйхати, уларни тузиш ва харажат қилиш тартиби қўшма корхона томонидан мустақил тарзда белгиланади.

33-модда. Қайта ташкил этиш ва тугатиш

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхона мустақил равишда ёки Ўзбекистон ССР қонунларида назарда тутилган тартибда қайта ташкил этилиши ёки тугатилиши мумкин.

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхона тугатилган тақдирда бюджетга, банклар ва бошқа кредиторларга қарзлар тўланганидан кейин Ўзбекистон ССР қонунларига мувофиқ корхона ходимлари билан ҳисоб-китоб қилинади.

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхона тўплаган активларга корхона тугатилган вақтда уларнинг реал қиймати бўйича солиқ солиниши керак.

Мол-мулкнинг қолган қисми, агар таъсис ҳужжатларида бошқача тартиб кўзда тутилган бўлмаса, чет эл инвестициялари иштирокидаги корхонанинг қатнашчилари ўртасида корхона мол-мулкидаги улушларига мутаносиб равишда тақсимланади.

34-модда. Қўшма корхонадан чиқилган тақдирда мол-мулкнинг тақсимланиши

Чет эллик инвестор қўшма корхонадан чиққан ёки бу корхона тугатилган тақдирда корхона мол-мулкидаги ўз улушини қайтариб олиш ҳуқуқига эга бўлади. Бунда улуш ўз мажбуриятларини бажаргандан кейин корхонадан чиқиш вақтидаги ёки корхона тугатилган вақтдаги қолдиқ қиймат бўйича пул ёки товар шаклида олиниши мумкин. Бунда совет қатнашчисига қўшма корхонадан чиқаётган ажнабий қатнашчининг улушини сотиб олиш ҳуқуқи берилади.

VI БЎЛИМ. ЧЕТ ЭЛЛИК ИНВЕСТОРЛАРНИНГ ҚИММАТБАҲО ҚОҒОЗЛАРНИ СОТИБ ОЛИШИ

35-модда. Давлат қимматбаҳо қоғозларини сотиб олиш

Чет эллик инвестор давлат қимматбаҳо қоғозларини Ўзбекистон ССР Молия вазирлиги белгилайдиган тартибда сотиб олади.

36-модда. Совет корхоналарининг қимматбаҳо қоғозларини сотиб олиш

Чет эллик инвесторлар совет юридик шахсларининг акциялари ва бошқа қимматбаҳо қоғозларини чет эл ва совет валютасига сотиб олишга ҳақлидирлар. Совет юридик шахсларнинг қимматбаҳо қоғозларини сотиб олиш тартиби ва шартлари ССР Иттифоқи ҳамда Ўзбекистон ССР қонунлари билан белгиланади.

VII БЎЛИМ. ЧЕТ ЭЛЛИК ИНВЕСТОРЛАРНИНГ ЕРДАН ФОЙДАЛАНИШ ҲУҚУҚИНИ ВА БОШҚА МУЛКИЙ ҲУҚУҚЛАРНИ ОЛИШИ

37-мода. Ердан фойдаланиш ҳуқуқини олиш

Чет эллик инвесторларга ва чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналарга фойдаланиш учун Ўзбекистон ССР қонунларига мувофиқ ер берилиши, шу жумладан у ижарага берилиши мумкин.

Бинолар ва иншоотларга эгалик қилиш ҳуқуқи бошқа шахсга ўтган вақтда шу объектлар билан бирга ер участкасидан фойдаланиш ҳуқуқи ҳам Ўзбекистон ССР қонунларида белгиланадиган тартибда ва шартлар билан бошқа шахсга ўтади.

38-модда. Ижара.

Чет эллик инвесторларга мол-мулкни ижарага бериш ижарага берувчи томонидан шартномалар асосида ҳамда Ўзбекистон ССРнинг ижара ва ижара муносабатлари тўғрисидаги қонунларига мувофиқ амалга оширилади.

Қиймати 10 миллион сўмдан ортиқ бўлган умумреспублика мулкини ижарага бериш ана шу мулкни идора этишга вакил қилинган давлат идорасининг рухсати билан амалга оширилади.

39-модда. Концессия шартномалари

Чет эллик инвесторларга тикланадиган ва тиклаб бўлмайдиган табиат ресурсларини қидириш, олиш ва улардан фойдаланиш ҳамда бошқа хўжалик фаолиятини амалга ошириш учун концессия бериш чет эллик инвесторлар Ўзбекистон ССР давлат бошқарувининг ваколатли идоралари билан Ўзбекистон ССР қонун ҳужжатларида белгилаб қўйилган тартибда тузадиган концессия шартномалари асосида амалга оширилади.

Башарти, шартномада бошқача ҳол қайд этилган бўлмаса, концессия шартномаси талабларини бир томонлама ўзгартиришга йўл қўйилмайди.

VIII БЎЛИМ. ЯКУНЛОВЧИ ҚОИДАЛАР

40-модда. Низоларни қараб чиқиш тартиби

Чет эллик инвесторлар билан Ўзбекистон ССРнинг давлат идоралари ўртасидаги низолар, агар Ўзбекистон ССРнинг халқаро шартномаларида бошқача тартиб назарда тутилмаган бўлса, Ўзбекистон ССР судларида кўрилиши керак.

Чет эллик инвесторлар ва чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналарнинг Ўзбекистон ССР корхоналари, жамоат ташкилотлари ҳамда бошқа юридик ва жисмоний шахслари билан низолари, инвесторлар билан чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналар ўртасидаги улар фаолияти билан боғлиқ масалаларга доир низолар Ўзбекистон ССР судларида, шунингдек томонларнинг келишувига мувофиқ — холислар текшируви тартибида, шу жумладан чет элда, қараб чиқилиши лозим.

41-модда. Халқаро шартномалар

Башарти, Ўзбекистон ССРнинг халқаро шартномаларида ушбу Қонундагига қараганда бошқача қоидалар белгиланган бўлса, халқаро шартноманинг қоидалари қўлланилади.

Ўзбекистон Совет Социалистик Республикасининг Президенти И. КАРИМОВ.

Тошкент шаҳри,
1991 йил 14 июнь.

Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг қарори

«ЎЗБЕКИСТОН ССРда ЧЕТ ЭЛ ИНВЕСТИЦИЯЛАРИ ТЎҒРИСИДА»ГИ ЎЗБЕКИСТОН ССР ҚОНУНИНИ АМАЛГА КИРИТИШ ҲАҚИДА

Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси Олий Кенгаши **қарор қилади:**

1. «Ўзбекистон ССРда чет эл инвестициялари тўғрисида»ги Ўзбекистон ССР Қонуни матбуотда эълон қилинган пайтдан бошлаб амалга киритилсин.

2. Белгилаб қўйилсинки, «Ўзбекистон ССРда чет эл инвестициялари тўғрисида»ги Ўзбекистон ССР Қонуни у амалга киритилганидан кейин вужудга келган ҳуқуқий муносабатларга нисбатан қўлланади.

Қонун амалга киритилкшидан олдин вужудга келган ҳуқуқий муносабатлар бўйича «Ўзбекистон ССРда чет эл инвестициялари тўғрисида»ги Ўзбекистон ССР Қонуни у амалга киритилганидан кейин вужудга келадиган ҳуқуқ ва бурчларга нисбатан қўлланилади.

3. Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамаси:

«Ўзбекистон ССРда чет эл инвестициялари тўғрисида»ги қонуннинг амалга оширилишини таъминлайдиган қарорлар қабул қилсин;

шу йилнинг 1 октябрига қадар Ўзбекистон ССР Олий Кенгашига Ўзбекистон ССРнинг қонун ҳужжатларини «Ўзбекистон ССРда чет эл инвестициялари тўғрисида»ги Ўзбекистон ССР қонунига мувофиқлаштириш ҳақида таклифлар киритсин;

«Ўзбекистон ССРда чет эл инвестициялари тўғрисида»ги қонунга зид бўлган ҳукумат ва тармоқ норматив ҳужжатлари қайта кўриб чиқилишини ва бекор қилинишини таъминласин.

Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг раиси Ш. ЙЎЛДОШЕВ.

Тошкент шаҳри,
1991 йил 14 июнь.

Ўзбекистон янги Конституцияси лойиҳасига

НИКОҲ, ОИЛА, ҚОНУН

Ҳозирги вақтда Ўзбекистон республикасининг янги Конституцияси лойиҳаси тайёрланмоқда. «Фуқаролик жамияти»га алоҳида ўрин ажратилмоқда, чунки биз яшаб турган жамиятда унга илмий асос берилиши лозим. Қайта қуриш, ошкоралик, демократия ва янгича тафаккур даврида қандай ўзгаришлар содир бўлиши хусусида қатъий фикрга келиб олиш зарур. Жамиятнинг мустаҳкамланиши, унда ижтимоий тартиботларнинг қарор топиши никох ва оила муносабатларининг мутаносиблигига ҳам боғлиқ. Негаки оила жамиятнинг бир куртаги ҳисобланади.

Маълумки, никох-оила муносабатлари ахлоқий ва ҳуқуқий қоидалар билан тартибга солинади. Бу соҳада умуминсоний ва миллий қадриятларнинг ўрни ва аҳамияти тобора ошиб бораётганлигини алоҳида таъкидлаш зарур. Никоҳ-оила муносабатларини тартибга солувчи ҳуқуқий нормалар оилани жамият манфаатларига бўйсундирган ҳолда бошқаради ва унинг ахлоқий асосларини мустаҳкамлашга кўмаклашади.

Оиланинг ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлаш, уни давлат томонидан ҳимоя қилиш муҳим масаладир.

Никоҳ ва оила муносабатларини тартибга соладиган Асосий ҳуқуқий манба Ўзбекистон ССР Конституцияси (Асосий қонуни)дир. Амалдаги Асосий қонуннинг 5 ва 6-бобларида, хусусан 33, 51, 64-моддаларида совет оила ҳуқуқига оид асосий принциплар белгилаб берилган. Унда хотин-қизлар ва эркаклар тенг ҳуқуқли (33-модда), оила давлат ҳимоясида (51-модда) эканлиги ва оиланинг асосий вазифаларидан бири болаларни тарбиялаш тўғрисида ғамхўрлик қилишдан (64-модда) иборатлиги алоҳида уқтириб ўтилган.

Совет оила ҳуқуқининг бевосита манбаи бўлган «ССР Иттифоқи ва иттифоқдош республикаларнинг никоҳ ва оила тўғрисидаги қонун асослари» 1968 йил 27 июнда еттинчи чақириқ СССР Олий Кенгашининг тўртинчи сессиясида қабул қилиниб, ўша йили 1 октябрдан бошлаб кучга киритилганди. Ўзбекистон ССРнинг Никоҳ ва оила кодекси еттинчи чақириқ Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг тўртинчи сессиясида 1969 йил 6 июнда тасдиқланган ҳамда ўша йили 1 октябрдан амал қила бошлаган. Унда иттифоқ қонуни асосларида белгилаб қўйилган умумий қоидалар айнан олинган. Шу билан бирга бу соҳада республика қонунлари билан ҳал қилиниши лозим бўлган қоидалар батафсил ифодаланган.

Ҳаёт олға томон шитоб билан ривожланиб бормоқда. Мамлакатда рўй берган катта ижтимоий ўзгаришлар натижасида амалдаги қонунларнинг айрим қоидалари эскириб, ҳозирги талабларга жавоб беролмай қолди. Давр никоҳ ва оила тўғрисидаги қонунларни янада такомиллаштириш, совет жамияти тараққиётининг ҳозирги босқичи шароитига мувофиқлаштиришни тақозо этмоқда. Эндиликда бу ўзгаришлар аввало Ўзбекистон ССРнинг янги Конституциясида ўз ифодасини топиши лозим. Чунки республикамиз 1990 йил 20 июнда ўзининг мустақиллик декларациясини қабул қилди ва умумхалқ муҳокамаси асосида ҳуқуқий давлат тузиш лозимлиги эътироф этилди.

Фикримизча, Ўзбекистон ССР Конституцияси лойиҳасидаги «Фуқаролик жамияти» бўлимида никоҳ ва оила масаласига алоҳида боб бағишланиши лозим. Унда аввало **оила жамиятнинг табиий ячейкаси эканлиги, никоҳ ва қариндошчиликка асосланиши кўрсатилиши керак.** Шунингдек, **жамият ва давлат оилани, ота-оналик ҳуқуқлари ва болаликни ҳимоя қилиб, оилавий муносабатларга умуминсоний ва миллий қадриятлар • жорий этилиши** алоҳида таъкидлаб ўтилиши керак. Давлат бу вазифаларни болалар муассасаларининг кенг шохобчаларини барпо этиш ва ривожлантириш, маиший хизмат кўрсатиш ва умумий овқатланишни такомиллаштириш, бола туғилганда нафақа тўлаш, кўп болали оналарга нафақалар тўлаш ва имтиёзлар бериш, шунингдек оилага бошқа хил ёрдам кўрсатиш йўли билан амалга оширади.

Бу борада «Совет Ўзбекистони» рўзномасининг 1991 йил 28 май сонида босилган «Оила ва никох — муқаддас» сарлавҳали мақолада Рустам Муҳамедов ва Файзулло Қиличев илгари суришган фикр-мулоҳазаларни қувватлаш керак. Унда шундай дейилади: «...Янги Конституцияда, албатта, халқимизнинг миллий анъаналари билан боғлиқ ўзига хос турмуш тарзи акс эттирилган оилавий муносабатлар ифодаси махсус бир бобдан ўрин олиши, бу келажакда Никоҳ ва оила кодексини қабул қилишда асосий манба вазифасини ўташи керак».

Никох оиланинг вужудга келишида бирдан-бир асос ҳисобланади, шунинг учун у фақат аҳлок нормалари билангина эмас, балки ҳуқуқий қоидалар билан ҳам тартибга солинади. Бу қоидалар Асосий қонунда қуйидагича ифодаланиши мақсадга мувофиқ.

Эркак ва аёллар ирқи, миллати, дин ва табақаси, ижтимоий ва мулкий ҳолатидан қатъий назар, мустақил ва эркин никох тузиб, оила қуриш ҳуқуқига эгадирлар. Шу ерда никоҳ иттифоқи ихтиёрий тартибда тузилиши ва эр-хотинларнинг тенглигига асосланиши ҳам таъкидлаб ўтилиши лозим.

Никох иттифоқи ихтиёрий бўлиб, у белгиланган тартиб ва шартларга риоя қилиниб, эр-хотиннинг тенглигига асосланиб тузилади.

Республикамизда ҳозирга қадар айрим вақтларда никоҳ тузиш шартларига риоя қилмаслик ҳолатлари содир бўлаётганини назарда тутиб, қуйидаги қоидаларни белгилаб қўйиш мақсадга мувофиқ. **Эр-хотиннинг тенглиги, никоҳ тузишнинг белгиланган тартиби ва унга кириш шартларига риоя қилиш қонун билан таъминланади.**

Лойиҳада **никоҳдан эркин чиқиш, унинг асослари, тартиби ва никоҳни бекор қилиш оқибатларини белгилаш** алоҳида таъкидлаб ўтилиши лозим, чунки эр-хотин тириклигида никоҳ ҳуқуқий муносабатлари фақат ажралиш туфайли тугалланади.

Асосий қонун лойиҳасида оила масаласига алоҳида эътибор бериш лозим, чунки унинг вужудга келиши билан қон-қариндошлик пайдо бўлади. Бу қоида қуйидагича ифодалангани мақсадга мувофиқдир: **болалар насаби, ота-онанинг фуқаролик ҳолатидан қатъий назар, қонун олдида тенгдирлар.**

Қайд қилинмаган никоҳда туғилган болалар қайд қилинган никоҳда туғилган болалар билан бир хил ҳуқуқлардан фойдаланадилар.

Ҳозирги ўзбек оиласининг ўзига хос хусусиятларидан бири унинг кўп болали бўлишидир. Бу — жуда катта бахт. Давлат бундай оилаларга ҳар томонлама кўмаклашиб туради. Бир хонадонда беш, етти ё ўн боланинг бўлиши бизда оддий бир ҳол. Республикамиз аҳолининг ўсиши бўйича мамлакатда етакчи ўринлардан бирини эгаллайди. Ҳозирги вақтда Ўзбекистонда аҳолининг сони 21 миллионга яқин, 2000 йилда 26 миллион, 2005 йилда 30 миллионга етиши кутилмоқда.

Оилани режалаштириш она ва бола соғлиғини мустаҳкамлашга қаратилиши, моддий, маънавий асосларга эга бўлиши, давлат томонидан муҳофазага олиниши лозим.

Болалар — келажагимиз ва биз уларнинг бахт-саодати учун куч-ғайратимизни асло аямаслигимиз керак. Ижтимоий тадбирларнинг кенг тизими оила, она ва болалар учун барча зарур шароитлар яратишга қаратилгандир.

Ота-она ўз фарзандларини тарбиялашда тенг ҳуқуқли эканлиги, мажбуриятларини шунга асосланиб бажариши лойиҳада алоҳида таъкидлаб ўтилиши лозим. Ота-оналар ва уларнинг ўрнини босадиган шахслар вояга етмаган болаларнинг манфаатлари ва қобилиятларини ҳисобга олган ҳолда тарбия характери ва шаклларини белгилайдилар, деб таъкидлаб қўйилса, мақсадга мувофиқ бўлади.

Асосий қонун лойиҳасида ота-оналарнинг болалар олдидаги моддий масъулияти ҳам ўз ифодасини топиши керак. Фикримизча, бу қоида қуйидагича ёзилгани маъқул:

Ота-оналар ўз болаларини, улар никоҳда ёки никоҳдан ташқари туғилганлигидан қатъий назар, тўла муомала лаёқатига эга бўлгунга қадар, шунингдек муомала лаёқатига эга бўлсада, меҳнатга лаёқатсиз, муҳтож болаларини моддий жиҳатдан таъминлаб туришга мажбурдирлар.

Ҳозирги вақтда оилавий тарбиядан маҳрум болаларга жамият ва давлат томонидан алоҳида эътибор берилмоқда. Уларнинг ҳуқуқий ҳолатини эътиборга олиб, қуйидаги қоидалар белгиланса, айни муддао бўлади.

Етим болалар ва ота-оналик васийлигидан маҳрум бўлган болаларнинг тарбияси, маълумоти ва таълими билан боғлиқ бутун ғамхўрлик жамият ва давлат зиммасига юкланади.

Давлат бундай болаларга қаратилган ҳар қандай хайрли фаолиятни рағбатлантиради ва қўллаб-қувватлайди.

Амалдаги никоҳ ва оила қонунчилигида вояга етган болалар меҳнатга лаёқатсиз, ёрдамга муҳтож ўз ота-онасини моддий жиҳатдан таъминлаб туришлари ҳамда улар тўғрисида ғамхўрлик қилишлари мажбурият тарзида белгилаб қўйилган. Биз ота-оналар ҳақида ғамхўрлик фақат вояга етган болаларга эмас, балки умуман болаларга юклатилишини тўғри деб ҳисоблаймиз. Чунки вояга етмаганлар ҳам бу ишнинг уддасидан чиқишлари мумкин.

Болалар ўз ота-оналари ҳақида ғамхўрлик қилишлари ва уларга ёрдам бериб туришлари шарт.

Оилани янада мустаҳкамлаш, бола тарбиясида ота-она масъулиятини янада ошириш, оналик ва болаликни ҳимоя қилишга қаратилган бошқа ўзгартиш ҳамда қўшимчаларни Ўзбекистон ССРнинг Никоҳ ва оила кодексига киритиш лозим (ЎзССР Олий Советининг ведомостлари, 1969 йил, 16-сон, 142-модда).

1. Никоҳ ва оила муносабатларидан келиб чиқадиган ҳуқуқлар, агар бу ҳуқуқлар белгиланган қоидалардан четга чиқиб, қарши амалга оширилмаса, у ҳолда қонун билан қўриқланади.

Оила аъзолари ўз ҳуқуқларини жамият ва давлат манфаатларига қарши қаратмай, уларга зарар етказмай, бошқа фуқароларнинг ҳуқуқларини бузмасдан амалга оширишлари лозим.

Фуқаролар ўз ҳуқуқларини амалга ошириш ва мажбуриятларини бажаришларида қонунларга риоя қилиб, социалистик жамиятнинг маънавий принципларини ҳурматлаб, оилани ҳар томонлама мустаҳкамлашга кўмаклашишлари зарур.

Никоҳ ва оила муносабатларидан келиб чиқадиган ҳуқуқлар прокуратура, суд, васийлик ва ҳомийлик, фуқаролик ҳолати актларини қайд этиш муассасалари, ички ишлар идоралари томонидан ҳимоя қилинади.

2. Ўзбекистон ССРнинг Никоҳ ва оила кодексининг 19-моддасига кўра яқин қариндошлар ўртасидаги никоҳлар қонун йўли билан тақиқланган. Аммо унда ака-ука ва опа-сингиллар фарзандларининг никоҳланиши маън этилмаган, ваҳоланки, ҳозирги замон генетикасининг ютуқ ва камчиликларига кўра бундай никоҳ номақбулдир.

Қариндошларга қиз бериш билан баъзан амма, амаки, тоға, хола ва бошқа қариндошлар қуда, баъзан эса «қарши қуда» бўладилар. Бу мақсадга мувофиқ эмас. Чунки қариндошлик никоҳи натижасида одатда жисмонан ва ақлан носоғлом, яъни нимжон, касалманд, анқов, карсоқов, майиб болалар туғиладилар. Улар ўсишда тенгдошларидан орқада қоладилар. Бундай оилалардан кўпинча юраги хаста гўдаклар туғилмоқдалар. Қариндошлар ўртасидаги никоҳ ҳатто бефарзандликка ҳам олиб келмоқда.

Хулоса шуки, юқоридаги далил ва фикр-мулоҳазаларни ҳисобга олиб, ҳозир амалдаги Ўзбекистон ССРнинг Никоҳ ва оила кодексининг 19-моддасига тегишли ўзгартиришлар киритилиб, **ака-ука ҳамда опа-сингиллар фарзандларининг ўзаро никоҳланишларини маън этиш лозим.**

3. Аҳолиси кўп шаҳарларда никоҳ-оила муносабатларидан келиб чиқадиган низоларни кўрадиган оила судлари ташкил қилиниши зарур. Бундай судлар катта ёшдаги, маълум ҳаёт тажрибасига эга, никоҳдан чиқиш ишларини кўришга маънавий ҳуқуқи бўлган шахслардан ташкил топиши керак.

4. Ўзбекистон ССРнинг Никоҳ ва оила кодексининг 44-моддасига кўра суд ишнинг кўрилишини бошқа вақтга қолдириб, эр-хотинга ярашиш учун олти ойгача муҳлат беришга ҳақли. Бу қоидага судьялар ҳамма вақт ҳам тўла амал қилаётганлари йўқ, ҳатто айрим ҳолларда жуда қисқа муддат белгилаб, эр-хотинларни ажратиб юбормоқдалар. Суд тажрибаси шуни кўрсатадики, агар бу муддатга қатъий амал қилинса, эр-хотинни яраштириш ҳисобига оилани сақлаб қолиш имкониятлари анча ортади. Бинобарин, кодексда судлар томонидан эр-хотинни яраштириш учун олти ойлик муҳлатга қатъий амал қилиш шарт қилиб қўйилиши лозим.

5. Қонун никоҳланувчиларнинг соғлиқлари ҳақида иккинчи тарафни хабардор қилиши учун албатта тиббиёт комиссиясидан ўтишларини талаб қилмайди. Лекин никоҳга кирувчилардан бири — куёв ёки келин — иккинчисининг соғлиғи ҳақида тиббий маълумотнома сўраса, бу талаб қаноатлантирмагунча никоҳ қайд этилмайди. Умуман никоҳланувчиларнинг ҳар иккаласи ҳам никоҳ саройларига, фуқаролик ҳолати актларини қайд этиш муассасаларига соғлиқлари тўғрисида маълумотнома топшириши мақсадга мувофиқдир, чунки улардан бирининг касаллиги ҳам никоҳнинг бузилишига олиб келмоқда.

Ф. ОТАХЎЖАЕВ,
Тошкент давлат университети ҳуқуқшунослик институтининг доценти, ҳуқуқшунослик фанлари номзоди.

Деҳқончилик-саноати янгиликлари

ТЕГИРМОН ТОШИ АЙЛАНА БОШЛАДИ

«Қашқадарё» давлат хўжалигида шу ерда тортилган ундан нон ёпа бошладилар. Бу ерда тегирмон ишга туширилди. Унга ремонт устахонасининг слесари Мурод Очилов мудирлик қилмоқда. Устахона ҳудудидаги тегирмон унинг ёрдамида ўрнатилган.

Давлат хўжалигида аҳолини шу йилги дон ҳосили билан таъминлаш муаммоси ҳал этилди. Республика Президентининг фармонига мувофиқ ҳамма оилалар 120—200 килограммдан дон олди. Омборларда ҳар эҳтимол учун яна 200 тонна дон сақланмоқда. Уруш фахрийлари ва «афғончилар» бепул дон тортиш ҳуқуқига эга бўлдилар.

— Одамлар навбат кутиб қолмаслиги учун яна бир тегирмон қуришга аҳд қилдик, — деди давлат хўжалигининг директори Яраш Муҳаммадиев. — Бунинг учун ортиқча харажат қилинмайди. Тайёр бино, тегирмон тоши бор. Қўрак чувиш машинасининг моторини тегирмонга мослаштириш мумкин.

Карл Маркс номли давлат хўжалигида ҳам тегирмон қурилди, Автономов номли давлат хўжалигида эса қурилмоқда, бошқа қишлоқларда ҳам эски тегирмонлар тикланмоқда. Қашқадарё вилоятидаги кўп хўжаликларда тегирмон қуриш истаги туғилди.

ЯНГИ ҚЎРҒОН

Хонқа районидаги Охунбобоев номли жамоа хўжалиги меҳнатчиларида шу кунларда ёқимли ташвишлар пайдо бўлди. Пахтакорлар, чорвадорлар ва боғбонларнинг 40 оиласи «Қорамози» қўрғонида янги уйларга кўчиб кирди.

Бу ердаги ҳамма уйлар кўп болали оилаларга мўлжалланган. Ҳар бир уйда олти-еттита хона, катта ошхона, ёрдамчи иморатлар бор. Томорқа участкаси ҳам одатдагидан каттароқ. Яна бир хусусияти — уйларнинг жойлаштирилиши билан боғлиқ. Меъморлар хўжалик аъзоларининг истакларини эътиборга олиб, қурилишни маҳалла тарзида жойлаштириш лойиҳасини ишлаб чиқдилар, қариндош-уруғлар ва дўстлар ёнма-ён жойлаштирилади. Уйлар эса биргаликда сабзавот ва мева етиштириладиган, мол ва парранда боқиладиган кичик участкалар атрофига қурилган.

«Қорамози» қўрғонига қувур орқали сув, табиий газ келтирилган, уйлар телефонлаштирилган, шунингдек томошабинлар залига 400 киши сиғадиган маданият уйи, болалар боғчаси, маиший хизмат уйи, ҳаммом қурилган.

Ҳозир бундай чиройли ва қулай қўрғонлар Боғот районидаги «Коммуна», Шовот районидаги «Москва», Гурлан районидаги «Коммуна» жамоа хўжаликларида қурилмоқда.

(ЎзТАГ).

Фан ва турмуш

СЕЛГА ҚАРШИ КУРАШ

Республика об-ҳавони кузатиш маркази мутахассислари Ўзбекистон ҳудудида 120 йил давомида бўлиб ўтган селларнинг каталогини тузиш ишларини ниҳоясига етказишмоқда.

— Ўзбекистоннинг тоғлиқ ва тоғ олди районларида сел тез-тез ёғиб туради, — дейди шу иш билан шуғулланаётган гуруҳнинг бошлиғи И. В. Кирилюк. — Аслини олганда селларни ўрганиш зарурати ўтган асрнинг 70-йилларидаёқ пайдо бўлган. Ўша вақтда тоғдаги ерлар хўжалик мақсадида фойдаланиш учун жадал ўзлаштирилиши, ўрмонларнинг аёвсиз кесилиши ўз йўлида ҳамма нарсани вайрон қиладиган оқимларнинг пайдо бўлиш жараёнини анча тезлаштириб юборди. Бу эса ўз-ўзидан оқимнинг бузғинчилик оқибатларининг олдини олишнинг самарали усулларини яратишни ҳаётий заруратга айлантирди. Ўрмонлар барпо қилиш йўли билан эса ана шундай кўнгилсиз ҳолга барҳам бериш мумкин экан. Франция ва Швейцарияда селга қарши кўп йиллардан буён изланишлар олиб борилмоқда. Уларда тўпланган тажриба билан биз ҳам танишиб чиқдик. Хавфнинг олдини олиш учун тоғ ён бағирларида пиллапоя кўринишидаги ерларга дарахтлар экиш зарур экан. Бу ҳаракат республикамизда ҳам ўзига хос тарих яратган. 1879 йилда Туркистонда биринчи марта ўрмончилик бўлими тузилди. Унинг зиммасига ўрмонларни кенгайтириш асосий вазифа қилиб қўйилди. 1881 йилга келиб эса Омонқўтон ва Шоҳимардон дарёларининг сел кўп ёғадиган жойларида ўрмон барпо этиш ишлари бошлаб юборилди.

1898 йилда тоғ-мелиорация ишлари Чотқол тоғининг Жанубий ён бағирларида, Қизил ота дарёси ҳавзасида олиб борилди. 1910 йилга келиб Туркистонда об-ҳавони кузатиш бўлими очилди. Шу йилнинг ўзида селнинг пайдо бўлишини ўрганиш учун Оқтош дарёси ҳавзасида сел станцияси ташкил қилинди. Совет давлати ташкил этилган дастлабки йиллардан бошлабоқ, селга қарши кураш ҳаракати кенгайди. Бир қанча комплекс тадбирлар амалга оширила бошланди. Тоғ ўтлоқларида мол боқиш тартибга солинди. Ўрмон мелиорация ишларига эътибор кучайтирилди. Сел суви тўпланадиган жойларга сув омборлари қурилди.

Айни пайтда республика ҳудудида 15 мингдан зиёд сел ёғиш ҳавфи бўлган жойлар бор. Улардан энг хавфлиги Бойсун тоғида, Бобо тоғда, Чирчиқда, Оҳангаронда ва Фарғона водийсининг тоғ олди районларидадир.

Сел вақти-вақти билан такрорланиб турадиган табиий офат. Шундай экан унга қарши қандай курашиш мумкин? Келтириладиган вайронагарчиликларни камайтириш ёки олдини олишнинг йўллари борми? Мутахассислар шу масалалар бўйича тавсиялар ишлаб чиқишди. Бу тавсиялар ишни фойдали томонга ўзгартиришга ёрдам беради. Энг муҳими жойларда уларга қаттиқ риоя этиш керак. Афсуски, бу йўл-йўриқлар кўпинча унутиб қўйилмоқда. Натижада табиий офат ҳалокатли оқибатларга олиб келяпти. Буни сўнгги йилларда Тошкент вилоятида, Фарғона водийсида бўлган сел ва ундан кўрилган катта моддий зарар исботлаб турибди. Сел келиш ва тоғ кўчиш хавфи бўлган минтақаларда Ўзбекистон об-ҳавони кузатиш марказининг руҳсатисиз бирор иншоот лойиҳасини ишлаб чиқиш ва қуриш ман қилинган. Аммо кейинги йилларда бу тартибга деярли риоя этилмаяпти. Хўжалик раҳбарлари таваккал қилиб, ўзлари хоҳлаган ерда қурилиш ишларини бошлаб юборишмоқда. Ҳуқуқий жиҳатдан жавобгарликни ҳеч ким бўйнига олмаяпти. Ўтган беш йил ичида сув остида қолиш хавфи бўлган 130 та халқ хўжалиги иншооти аниқланганининг ўзиёқ хўжасизликдан, масъулиятсизликдан далолат бериб турибди.

Иқлимнинг ўзгариб, исиб бораётганлиги ёғингарчиликнинг кўп бўлиши сел келиш ҳавфини кўпайтиряпти. Шу йилнинг ўзида селдан республикамиз халқ хўжалиги бир неча миллион сўмлик моддий зарар кўрди. Агар сел билан шуғулланувчи мутахассисларнинг барча тавсияларига мунтазам амал қилиб борилганда йўқотиш шу даражада ортиб кетмаган бўларди.

СУРАТЛАРДА: «Узгидромет» гидрография партияси гуруҳи бошлиғи И. Крилюк ва инженер-гидрогеолог Л. Чалмаев (юқорида), пастдаги суратда инженер-гидрогеологлар Д. Ғуломова ва В. Бондарева, ўнгдаги суратда ишга йўл олган гидрогеологлар.

С. ВЕЛИЧКИН олган суратлар.

(ЎзТАГ).

ҚЎРИҚДА ЕТИШТИРИЛГАН ТАРВУЗ

Қўриқ Комсомолобод районининг Мирзааҳмедов номли давлат хўжалигидан ижарачи Василий Ким истеъмолчиларга етилган тарвузларнинг дастлабки бир неча ўн тоннасини жўнатди.

Ижарачи тезпишар полиз экинларини етиштириш, маҳаллий ўғитдан самарали фойдаланиш ҳамда дастлабки пайтларда ўсимликларни полиэтилен плёнкаси остида парваришлаш туфайли янги ўзлаштирилган 10 гектар ерда эртаги ҳосил олишга муваффақ бўлди. Албатта, у мўл ҳосил олиш учун ҳар куни тинимсиз меҳнат қилди, Василийга хотини Александра, ўғли Леонид ёрдам беришмоқда. Ҳисоб-китобларга қараганда, уларнинг тарвуз экқан майдонлари хўжаликка маҳсулот етказиб бериш шартномасида кўзда тутилганига нисбатан икки баравар кўп маҳсулот сотиш имконини беради.

(ЎзТАГ).

Хатлардан сатрлар

АНДИЖОН. Ип-газлама комбинати ўзи оталиқ қилаётган 37-ҳунар-техника билим юртининг 102 нафар талабасига ойига 42 сўмдан стипендия берадиган бўлди.

* * *

ИЗБОСКАН. Район халқ таълими бўлими шахсий уй-жойига эга бўлмаган 42 ўқитувчига ўзлари яшаб турган уйларни хусусий мулк қилиб олишларига кўмаклашди.

Ш. КЕЛДИЕВ.

Мунозара

ДАРСЛИКЛАРГА МИЛЛИЙ РУҲ СИНГДИРИЛСА...

«Халқ сўзи» рўзномасида Ўзбекистон тарихи ва маданиятининг ўқитилиши муаммоларига бағишлаб берилган мақолаларни ўқиб, дилимиздаги гаплар айтилганини таъкидлайман. Нафақат Ўзбекистон тарихи ва маданияти, балки ўзбек адабиёти тарихи ва она тили фанларини ҳам тегишли институтларда, айниқса санъат, маданият, муаллимлар, адабиётчилар, ҳуқуқшунослар, сиёсатчилар, журналистлар, тарихчилар ва бошқа шу каби мутахассислар етиштирадиган ўқув юртларида ҳам асосий фанлар қаторида ўзлаштирилиши керак.

Республикамиз мустақиллик сари қадам қўйган экан, ўқув соатларини режалаштириш, кўпроқ миллий асосдаги тарих, адабиёт, шарқ фалсафаси фанларини ўқув режасига киритиш ҳам мустақил ҳал қилиниши; Москва, Ленинграддан юбориладиган дастурлар ўрнига, ўзимизда миллий шарт-шароитларни ҳисобга олган ҳолда дастурлар тузилиши зарур. Шуни айтиш керакки, келажакда яхши мутахассислар тайёрлаш учун аввало бу фанларни бошланғич ва ўрта мактабларда, ўрта билим юртларида тубдан янги, ҳеч қандай тарих саҳифасини тушириб қолдирмасдан, ҳаққоний ёзилган дарсликлар асосида ўқитиш керак.

Доцент Ш. Каримовнинг фикрига тўлиқ қўшилган ҳолда, бир қизиқ дастакни келтирмоқчиман. Яқинда 3-синфда ўқийдиган ўғлимнинг «Ўқиш китоби» дарслигини кўздан кечириб, жуда ҳайрон бўлиб қолдим, ҳатто жаҳлим ҳам чиқди.

Қайта қуришнинг бешинчи йили (1989)да «Ўқитувчи нашриёти чиқарган бу дарсликни ҳатто мактаб болалари ҳам ўта лоқайдлик билан қўлларига оладилар. Чунки ҳозирги вақтдаги ахборот воситалари чиқишлари, кундалик ҳаёт воқеликларидан воқиф, зийрак болалар бу дарсликларда иш билан тил, дил бирлиги йўқлигини англайдилар.

Мени ажаблантиргани шуки, ўзбек мактаби ўқувчиларига миллий қаҳрамон сифатида Александр Невский таништирилади, 1812 йилги рус-француз уруши ватан уруши деб ёзилган ва адабиёт дарслигига кўплаб рус ёзувчиларининг ҳикоялари, асарлари киритилган. 3-синфда тарих ўқитилмаганлиги сабабли, ўқиш китобига тарих саҳифаларидан ҳам намуналар берилган, муаллифлар (Ашрапова Т., Хотамов М.) наҳотки халқимиз тарихига тааллуқли саҳифаларни излаб тополмаган бўлсалар?!

Яна энг ажабланарлиси, китобда бошдан-оёқ рус халқига сажда сифатида ёзилган эски «Гимн» матни берилгандир. Бу қолиплардан чиқиб қачон янги миллий асосдаги дарсликлар яратилади? Мазкур мавзуда кўп гапирилаяпти, ёзилаяпти, мен ўз фикримни янгилик демайман. Аммо лоқайд юраверсак, ўз келажагимизга жиноят ва хиёнат қилган бўламиз. Билъакс болаларимиз қалбига мурғакликдан ватанпарварлик, миллий маданият ва ғурур уруғларини экиб ўстирмас эканмиз, келажак бизни кечирмайди!

Мухтасар қилиб шуни айтмоқчиман: республикамизда халқ таълимини ҳам, ўрта ва олий таълим системасини ҳам тубдан ислоҳ этиб, халқимизнинг сиёсий ва иқтисодий мустақиллигини таъминлай оладиган зукко, тадбиркор, Ватан учун қайғурадиган мутахассислар етиштирмоқ керак.

Миробид ИНОЯТОВ,
А. Қодирий номли Тошкент давлат маданият институти катта ўқитувчиси.

1991 Алишер Навоий йили

ЁДЛАБ ОЛИНГ

ДАЙР ИЧРА ТИЛАБ ЖОМИ ҲИЛОЛИЙ ПАРТАВ,
САЖЖОДА ГАРАВ БЎЛСА НЕ ТОНГ, ЭЙ РАҲРАВ?
ЧУН МУҒБАЧА ОЛЛИДА ҚИЛУР САЖДА БИРАВ,
ЙЎҚ АЙБ МУСАЛЛОСИ АНИНГ МАЙҒА ГАРАВ.

Навоийни тушунмоқ учун

Тил яқинд — дил яқин

МАХЛУТ — аралашган, аралаштирилган.

МАХЛУҚ — яратилган, одам, инсон, мавжудот.

МАХМАЛ — бахмал, барқут.

МАХМУР — 1. маст, кайфи ошган;

2. хумор, май бош оғриғи, шиarakайф.

МАХОДИМ — 1. улуғ зотлар;

2. хизматчилар.

МАХОФАТ — хавф-хатар.

МАХРАЖ — 1. талаффуз, артикуляция;

2. чиқиш жойи, чиқиш, натижа.

МАХРУТ — тарашланган, йўниб силлиқланган.

МАХУФ — қўрқинчли, даҳшатли, хавфли, хатарли.

МАШИ — юриш.

МАШКУК — шубҳа қилинган, шубҳали, гумонли.

МАШМУЛ — ҳар томондан иҳоталанган, қамралган.

МАШМУМ — ёқимли ҳид, хушбўй ҳидли нарса.

МАШОИЛ — машъаллар.

МАШОМ — 1. бурун, димоғ;

2. бўй, ҳид.

МАШОРИБ — май ичувчи, ишратхона.

МАШОҲИР — шуҳратлилар, машҳурлар.

МАШРАБ I — табиат, хулқ, атвор, ичимлик.

МАШРАБ II — 1. йўл-йўриқ, ғоя, маслак;

2. хислат, майл.

МАШРИҚ — шарқ, кунчиқар.

МАШРИҚАЙН — шарқу ғарб.

МАШРУБ — ичимлик.

МАШРУТ — шартланган, шарт қилинган.

МАШРУЪ — диний қонунга мувофиқ, шаръий.

МАШРУҲ — шарҳланган; изоҳ, шарҳ, баён.

МАШШОТА — тароқчи, зийнатгар, пардозчи.

МАШЪАЛАФРУЗ — чироғ ёндирувчи, нур таратувчи.

МАШЪУФ — мафтун, ошиқ, шайдо.

МАШҒУФ — бирор ишга беҳад берилган.

МАШҲАД — бирор кимсанинг шаҳид бўлган жойи ёки бирор шаҳид бўлган киши кўмилган жой.

МАШҲУД — кўзга кўринган, мушоҳада этилган, ошкор, зоҳир, намоён.

МАШҲУН — ҳаммага маълум бўлган, шуҳрат топган.

МАЪБАД — ибодатхона.

МАЪВО — 1. бошпана, макон;

2. мақом, манзил.

МАЪДАЛАТ — адолат, адл, инсоф.

МАЪДУМ — 1. йўқ; йўқ бўлган;

2. йўқлик.

МАЪЖАР — рўмол, хотинларнинг юз ёпинчиғи.

МАЪЖУБА — қизиқ-қизиқ ҳодисалар, ажойиботлар.

МАЪЖУЖ — диний ривоятга кўра дунё охирида шарқдан босиб келадиган махлуқ.

МАЪЖУН — маъжун, дори.

МАЪЗАРАТ — узр, кечирим; афв сўраш, узр айтиш.

МАЪЗУЛ — озод, бекор, холи.

МАЪКУЛ — ейдиган нарса, емак; овқат.

МАЪКУС — акс.

МАЪЛУЛ — иллатли, касал, бемор.

МАЪЛУФ — улфатларга ўрганган, одатланган; улфат.

МАЪМАН — 1. омонлик, тинчлик жойи, паноҳгоҳ;

2. макон, ватан.

МАЪМУР I — буюрилган, амр этилган; мутеъ, итоаткор.

МАЪМУР II — обод, ободон, маъмур.

МАЪНУС — 1. мунис, улфат бўлган, кўнгилга яқин;

2. ҳамдам, улфат, суҳбатдош.

МАЪРАЗ — бирор нарсанинг кўриниш, намойиш, этилиш жойи; мавқе.

МАЪРАКА — жанг майдони; жанг; муҳориба; йиғин; маросим.

МАЪРИФАТУЛЛОҲ — худони таниш.

МАЪРУЗ — арз.

МАЪСИЯТ — шариатга хилоф йўсинда иш тутиш; гуноҳ.

МАЪТУФ — эргашган, бирор нарсага эргашиб келган.

МАЪФУ — афв этилган, кечирилган.

МАЪШАР — гуруҳ, жамоат.

МАЪШУФ — ҳавасманд, орзу-ҳавасли.

Ўзбекистон тожиклари ҳаётидан

ЎҚИШ УЧУН — ТОЖИКИСТОНГА

Ҳар йилгиси сингари бу йил ҳам Тожикистон олийгоҳлари ўзбекистонлик бир гуруҳ тожик ёшларини қабул қилишга тайёр. Термиз (24 нафар), Наманган (23 нафар), Бухоро (23 нафар), Самарқанд (10 нафар) шаҳарларида кириш имтиҳонларини топширган ёшлар Тожикистон олийгоҳларида ўқишни давом эттиришади. Қайси олийгоҳларга қабул қилиниши масаласи эса, республика Халқ маорифи вазирлиги томонидан ҳал этилади. Шунингдек, тожикистонлик 74 нафар ўзбек миллатига мансуб ёшлар Ўзбекистон олийгоҳларида ўқиш бахтига муяссар бўлишади.

ХАЙРЛИ ИШЛАР

Кейинги йилларда Ўзбекистоннинг бир неча шаҳарларида тожик маданият маркази ташкил топди. Дастлаб Чирчиқ шаҳрида «Суғдиёна» тожик маданият маркази рўйхатга олинган эди. Тошкент вилоятида жойлашган мазкур шаҳарда ҳозир 10 минг нафардан зиёд тожик миллати вакиллари истиқомат қилишаяпти. Бу ерда ўтган ўқув йилида илк тожик синфи ташкил этилган эди. Келгуси ўқув йилида тожик синфлари сонини янада кўпайтириш мақсадида амалий ишлар қилиняпти.

Айни пайтда Тошкент шаҳрида «Ориёно», Бухорода «Офтоби Суғдиёна», Самарқандда «Самарқанд» тожик маданият марказлари амал қиляпти. Бир қатор районлар газеталарида тожик саҳифалари чиқа бошлади.

Бунақа хайрли ишлар ўзбегу тожик халқи ўртасидаги дўстликни янада мустаҳкамлашга хизмат қилади.

Т. ИКРОМОВ.

Муаллиф эслатмаси:

Бу ҳикояни ёзганимга кўп йил бўлган эди. Чиқаётган ерида қолиб кетди. Ҳикояга «фатво» берадиган масъул ўртоқ уни ўқиб, қаламини четга қўйди: «Совет кишиларини шунчалик... қашшоқ қилиб кўрсатиш яхши эмас. Чет элдагилар нима дейишади?».

Мана, бугун дунёдан яширадиган нарсамиз қолмади. Биз уларни, улар бизни беш қўлдай билиб олаяпмиз. Тўғри, тўққиз миллиондан зиёд камбағални ҳисобга олмасак, биз — ўзбеклар унчалик қашшоқ ҳам эмас эканмиз. Аммо бозор иқтисоди шароитида асосан хом ашё сотиб кун кўрувчи халқимизнинг аҳволи энди не кечади?

Хуллас, ҳикояни ўқиб кўринг-чи, ўзингиз бир нима дерсиз.

Номозгарда Яраш полвон калишини судраб эшикка чиқди. Ариқ бўйига кўндаланг ташланган йўғон теракка бориб ўтирди. Сувга тикилди. Бирам тиниқ, бирам сулув... Раққосадай буралиб-буралиб, ўйноқлаб оқади.

Муздек шабада турди. Шабадага илашиб узоқдан ноғоранинг «так-такатум»и эшитилди. Чийиллаб сурнай тилга кирди. Сурнайчи бироз усул танлаб турди-ю, «Наво»ни олди. Унга хириллаб карнай қўшилди. Бирпасда ҳаммаёқни тантанали, шўх садолар тутиб кетди. Яраш полвоннинг лаби ип қочирди. Унинг кўнгли ўша садолар билан бирга осмону фалакда парвоз этар, бутун вужудини аллақандай сирли, мастона туйғулар чулғаб олган эди.

Анча ўтирди. Энди уйга кирмоқчи бўлган эди, бурилишдан туяқушдек лапанглаб Соли хандон чиқди. У олисдан аския қилди.

— Ҳм, полвон, нима бало, курк бўлганмисиз, кўринмайсиз?

— Ҳа, курк бўлганмиз, — илжайди полвон, — аммо сизга ўхшаган ошналардан хафаман. Бу полвоннинг ишлари қалай, палағда эмасми, деб хабар ҳам олмайди.

Кулишдилар.

— Қани, тўйга борамиз, — деди Соли хандон, — бош бухгалтер ўғлини уйлантираяпти.

— Борардигу... Боролмаймиз-да, — деб полвон тиззаларига имо қилди. Соли хандон дарров тўн этагини кўтариб қаради, муштига кулди.

— И-и... Одам атога ўхшаб ўтирибсиз-ку, полвон?

Полвон калласи билан ҳовли тарафга ишора қилиб тўнғиллади:

— Кўрмайсизми, хотин-да! Онадан туғма қилиб... Товба, шу бугун кир ювмаса талоқ тушармиди! Бугунча болаларникини ювиб тур, бизникини эрта юварсан, дедим! Ўжар-да. Бисотимдаги ёлғиз чалвордиям тоғорага солиб ивитиб ўтирибди!

Соли хандон улфатининг қўлидан тортқилади:

— Қани, бўксасини кўтарсинлар. Бирпас ўтириб келамиз. Фарғонача кураш бўлармиш.

Курашни эшитиб, полвоннинг юраги шиғ этди.

— Энди... бу аҳволда... қандоқ бўларкин? — деди ўрнидан туриб, — қўйинг, эрта-перта қутлуғ бўлсинга бориб келармиз.

— Э, қизиқмисиз! Лозиминг читданми, шойиданми, деб биров очиб кўрармиди? Кетдик! Эшитса, меникига оёғи етмай қолибди-да, деб бошбух ҳам хафа бўлади. Юринг, юринг энди...

Полвон ноилож қўзғолди. Кичкина эшикдан ҳовлига қараб нимадир деди. Хотини ирғиб турди-ю, «Вой, шўрим, дадаси, Ботиржоннинг шимини кийиб олинг», деб қўлларининг кўпигини сачратганча қолаверди.

Улар тўйхонага кириб боришганда кун ботиб, қоронғи тушган эди. Тўй эгасига муборакбод айтиб, ичкари ўтишди. Бир пиёладан чой ичилар-ичилмас, боғ этагида лов этиб гулхан ёнди. Болалар «Куяш! Куяш!» дея чувиллаб чопишди. Полвон беихтиёр қимирлаб қўйди, кейин этагини тўғрилади. Кўнгли курашни тусар, оёғи уйга қараб тортарди.

Меҳмонлардан беш-олтитаси дув ўринларидан туришди.

— Нима қилдик, бир кўриб кетмаймизми? — деди Соли хандон.— Қўрқманг, ўртага туширмаймиз.

Улар чеккароққа бориб ўтиришди. Бир четга йўғон қувур қоқилган. Қувур учида юк машинасининг баллони пориллаб ёнади. Бир киши чўмич билан аҳён-аҳёнда баллонга керосин сепиб турибди.

Ўртада катта сайхонлик. Қалин қилиб похол тўшалган. Қодирмат экономист олдига бир нечта қоп қўйиб, тўнгак устида ялпайиб ўтирибди. Қопларда зифона калиш, чойнак-пиёла, ёғоч қошиқ, атр совун. Ўн учўн тўрт ёшлардаги икки бола яланғоёқ бўлиб, похол устида олишиб ётибди. Одам аросат, қий-чув.

— Бўш келмайсан, Назир акамнинг ўғли! Бос!

— Ҳа, де Каримжон! Яна бир зўр берсанг, аянгни калишлик қилиб қўясан!

Олиша-олиша, болаларнинг иккаласи йиқилиб тушди. Экономист уларга бир жуфтдан пиёла берди.

Ўн етти ёшлардаги бақалоқ ўспирин билан бўйдор йигитча ўртага тушди. Аввал улар худди товуқ ушламоқчи бўлаётгандай, қўлларини олдинга чўзиб, бир-бирини роса пойлашди. Кейин шаппа бел олишди. Бақалоқ йигит новча йигитнинг тиззасини қучоқлади. Дароз ҳаккалаб бориб, ёнбошлаб тушди-ю, мушукдай сакраб турди. Бақалоқни даст кўтармоқчи бўлди, бироқ ердан узиб ололмади. Одамлар иккаласини баравар мақтай бошлашди:

— Антей бўлиб кет-е, Обиджон! Оёғи ерга тегдими-тамом, қувват олади-я...

— Бизнинг мирзатерак ҳам анойи эмас. Қўлларини қара, омбурга ўхшайди. Қўймайсан, акаси!

Сарпойчан йигитлар йиқилиб, туриб, бир-бирини тоза тортқилашди. Иккови ҳам шиғ терга ботди. Ахири, бақалоқ пайт пойлаб туриб дарозни озод кўтарди-ю, гир айлантириб ерга босди. «Яша, Антей!», «Бормисан!» деган товушлар эшитилди. «Биз сенинг бўйингга ишониб юрган эканмиз-да, терак?» деди ҳалигина уни мақтаган киши. Экономист ғолибга бир жуфт калиш билан икки қошиқ, атр совун берди. «Мирзатерак»ка калишнинг ўзи тегди.

Яраш полвон билан Соли хандон кураш завқига берилиб, бирор соат ўтганини сезмай қолишди. Энди ўртага йигирма беш-йигирма олти ёшлардаги «оғирроқ вазнли» полвонлар туша бошлашди. Копларнинг ҳам таги кўриниб қолди.

Бир вақт даврани бошқариб юрган баковул йигит ўртага чиқиб қўлларини кўтарди:

— Ҳурматли ўртоқлар! Сизларга битта хушхабарни айтиб қўймоқчиман. Ҳозир орамизда мана шу қишлоқлик қадрдон акамиз, областимизда елкаси ер искамаган полвонларимиздан бири Яраш ака Қосимов ўтирибдилар. Ҳамма азизроқ меҳмонлар жойлашган баланд сўрига қаради. Бироқ Яраш полвон у ерда эмас, четроқда, бир дарахтга суяниб Хандон билан кулишиб ўтирарди. Эълонни эшитиб, муз бўлиб кетди. «Эси йўқ хотин, — деб койиди ичида, — келиб-келиб шу бугун ювасанми кирни?» Кейин «Ҳамма балони бошлаган — сен!» деб Соли хандоннинг биқинига бир туртди. Хандон сапчиб ўрнидан турди:

— Ўртоқлар, Яраш полвон бугун ўртага тушолмайди. У... у кишининг беллари жиндай оғриб қолибди.

Одамлар, бу Соли хандоннинг ҳар кунги ҳазили бўлса керак, деб мириқиб кулишди. Баковул йигит тилга кирди:

— Ҳа, айтганча, тўй эгаси ғолибга бир қўй тикади. Енгилганга, яъни мағлубга 21 сўмлик соқол қириғич! Қани, Яраш ака, марҳамат!

Полвон, «Иним, бугунча шу ишни қўяйлик, чиндан ҳам узрим бор эди», демоқчи бўлди. Унгача лас чопон устидан шойи белбоғ боғлаган қотмароқ бир йигит ўртага чиқди-ю, ғўдайиб туриб олди. Шивир-шивир бошланди:

— Бу бола ким бўлди?

— Ҳа, нариги қишлоқдан, Болталидан.

Йигит учмоқчи бўлган хўроздай қўлларини «қанот» қилиб силтар, ҳадеб узун-узун нафас оларди. Яраш полвон беихтиёр туриб кетди: «Қалдирғочдай боладан қочди демасин одамлар. Бир айланиб чиқай».

Кураш бошланди. Меҳмон йигит Яраш полвон билан курашга тушишни анчадан бери орзу қилиб юрарди. Шунинг учун, уни маҳкам қучоқлади-ю, хушёрроқ бўлиб айлана бошлади. Қийқириқ эшитилди:

— Қўрқманг, меҳмон, белингиз чиқса, мана, дўхтур ёнимизда, солиб қўяди.

Аслида Яраш полвоннинг шаънига айтилган бу мақтов ҳам унга таъсир қилмади. Унинг бутун хаёли этагида эди. Шунинг учун у оёқларини кериброқ туриб олди-ю, рақибини яқин йўлатмасликка, ўзи эса камроқ айланишга ҳаракат қилаверди. Йигит Яраш полвоннинг қаҳри келмаётганини кўриб, ҳужумга ўтди: уни силталаб, у ёқдан-бу ёққа судрай бошлади. Лекин полвон пинагини бузмас, оёқларини ерга қаттиқ тираб, гоҳо-гоҳо тиззаларига қараб қўярди. Вақт ўтиб борар, ғолибдан ҳам, мағлубдан ҳам дарак йўқ эди. Ҳамқишлоқлари Яраш полвоннинг сусткашлигини кўриб, қичқиришди:

— Ҳа-а, Яраш ака, бўла қолинг, бошбухнинг қўйини бир кабоб қилайлик!

Йигит нафас ростлади. Яраш полвон ҳам белбоғини қисиброқ боғлади. Йигит қулочини кериб унга шаппа ёпишди. Жон-жаҳди билан кўтариб, гир-гир айлантирди. Яраш полвоннинг этаги кўтарилиб, жаҳли чиқди. Бор оғирлигини солиб, силтаниб ерга тушди-ю, йигитни белбоғидан ушлаб даст кўтарди. Бир хаёли одамлар орасига отиб юбормоқчи бўлди. Кейин, «Ке, қўй, ўғлинг тенги бола, майиб бўлиб қолмасин», деб аста ерга қўйди.

Яна бел олишдилар. Йигит бир балони сезгандай, ҳадеб полвоннинг тиззасини очишга уринарди. Ахийри Яраш полвон чидамади. Орияти келиб бўлса-да, йигитни қучоқлаб туриб қулоғига шивирлади: «Иним, хўп десанг, бугунча иккаламиз енгилмай қўяқолайлик... Сонимга чипқон чиқувди...»

«Чипқон»ни эшитиб, йигитга жон кирди. Кўз олдига «Яраш полвонни енгиб келган қўлларини берсинлар», деб қутлаётган оғайнилари, тўй эгасининг маъраб турган семизгина қўйи келди. У қалтис ҳаракатлар қила бошлади. Полвон эса, бир қўлига йигитнинг белбоғини ўраб олган, бир қўли билан тез-тез этагини тўғрилаб қўяди. «Ҳа, номард бола, — дейди ичида. — Ҳали аяб ўтирмай отиб юборсам бўлар экан. Ҳозирги ёшлар андишани билишмайди асли».

Йигит пишиллаб қолди. Чаккаларидан реза-реза тер қуйилди. Кўзлари олайиб кетди. Аммо полвонга зулукдай ёпишиб олган, жон ҳолатда уни юлқилар, жазаваси тутиб, йиғлагудай аҳволда эди.

Бир замон полвон похолда сирғаниб кетди-ю... оёғи осмондан келди Тўн ялпиллаб, полвоннинг белигача очилиб қолди. Дув кулги кўтарилди. Аёллар «Вой, ўлай!» деб юзларини терс ўгириб олишди. Бунинг устига рақиби учиб келиб полвоннинг елкасини бир лаҳза ерга босди-ю, қўлларини ҳавода ўйнатиб, майдондан чиқиб кетди.

— Ҳисоб эмас, ўзи йиқилди!

— Ҳа, номардлик бўлди! — деган овозлар эшитилди.

Яраш полвон этагини қоқиб ўрнидан турди. Ҳозир унга бир замбил билан икки одам керак эди. Бошини осилтириб даврадан чиқди. Рост кўча қолиб, паст кўчадан уйига равона бўлди.

Эртаси эшик тиқиллади. Яраш полвон кўчага чиқса, кечаги полвон йигит турибди. Қўлида бўғча.

— Уста, мен сизга... сарпо обкелувдим. Бир фотиҳа берсангиз...

Яраш полвоннинг қони қайнади. Бироқ ўзини босди.

— Иштонсиз одамдан фотиҳа сўраб нима қиласан? Усти бутунга бор, иним, — деди ва эшикни аста ёпиб уйга кириб кетди.

Саъдулла СИЁЕВ.

ДЕҲҚОНЛАР УЧУН ШИФОХОНА

Олтинариқ деҳқончилик саноат уюшмасининг эндиликда ўз санаторий-профилакторийси мавжуд. У район хўжаликларининг меҳнаткашлари ишлаб топган маблағ ҳисобидан қурилган.

Қизилтепа мавзесида қад кўтарган тўрт қаватли шифохона бир вақтнинг ўзида юз кишига хизмат қилишга мўлжалланган. Уларни даволаш учун турли минерал сувлардан, замонавий тиббий асбоб-ускуналардан фойдаланилади.

— Яқин келажакда клуб ва чойхона ҳам қурамиз, деди бош шифокор Э. Каримов. — Умуман деҳқонлар бу ерда саломатликларини тиклаб дам олишлари учун мумкин бўлган ҳамма ишни қиламиз. (ЎзТАГ).

УСТАЛАРГА КЎМАК КЕРАК

Ўзбек халқи санъати узоқ тарихга эга. Бугунги кунда ўзбек санъати дунё халқлари санъатлари ичида муносиб ўринни эгаллади. Баъзи санъат турларимиз узлуксиз сайқал топаётган бўлса, локли миниатюра, жуздонлик каби турлари замон зайли билан тараққиётдан ортда қолди.

Эндиликда халқ санъатини сақлаш ва ривожлантириш учун янги ўзгаришлар қилиш даври келди. Ўзгаришларни халқ санъатига маънавий ва моддий мустақиллик бериш ва ўз-ўзини бошқаришга ўтишдан бошлаш керак. Чунки, ҳозир турғунлик йиллари деб аталган даврларда халқ хўжалигида бўлганидек санъатда ҳам ҳал қилинмаган муаммолар тўпланиб қолди.

Муаммоларни ечишни биз ҳуқуқий эркинликдан бошлаш керак деб, ҳисоблаймиз. Чунки, шу давргача халқ амалий санъати Ўзбекистон Рассомлар уюшмасида кичик бир бўлимни ташкил қилади, холос.

Мутахассисларнинг фикрича Ўзбекистон халқ усталарининг мустақил ижодий иттифоқини тузиш зарур. Бу уюшма халқ санъатининг барча турларини сақлаш, тиклаш, ривожлантириш ва янги авлод қўлига (соф ҳолда) узатиш учун бош-қош бўлиши керак.

Маълумки, «Усто» бирлашмаси иттифоқимиздаги ягона, халқ усталарини бирлаштирган бирлашмадир. Бу бирлашмада 20 дан ортиқ халқ санъати турлари бирлашган ва бу бирлашма 11 йилдан ортиқроқ кўп қийинчиликларга қарамай муносиб фаолият кўрсатаяпти. Ҳозирги даврда «Усто» бирлашмаси учун янги бино лойиҳаси тайёр бўлса ҳам, қурилишни бошлаш иложсиз бўлиб турибди. Агар шу янги бино қурилишига аҳамият берилса келажакда, «Усто» бирлашмаси янгидан тузилажак.

Халқ усталарининг иттифоқини тузиш ва «Усто» бирлашмаси фаолиятини қўллаш бу ўзбек халқ амалий санъатини қўллаш демакдир. Шунинг учун биз халқ усталари иттифоқимизда биринчи бўладиган халқ санъати ижодий иттифоқини тузишда мутасадди ташкилотлардан ёрдам сўраймиз.

Комилжон КАРИМОВ,
Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофоти совриндори.

БИР БАЙТ МАЗМУНИ

Навоийни тушуниш учун жуда чуқур мутолаа зарур. Лекин ҳозирги ўрта ва олий таълим тайёргарлиги билан самарали мутолаага киришиш қийин. Навоийни англаш замонавий табиий, ижтимоий фанлар билан бир қаторда, илоҳиёт илми, дин тарихи, тасаввуф таълимотини, албатта, ўзлаштиришни тақозо этади. Шубҳа йўқки, дунёвий дунёқараш воситасида ёндашганимизда ҳам Навоий меросини муайян даражада идрок этишимиз мумкин. Аммо бундай мутолаадан юзаки ва кам натижа чиқадики, у — асл моҳиятнинг «мингдин бирича бўлмағай». Акс ҳолда — Навоий асарларини қадимият обидалари билан қиёсий мутолаа этган сари, билмаганимизни билиб, ҳақиқатга яқинлашиб борамиз.

Бир байт мағзини чақиб кўрайлик-чи:

Соқол оқи ўлимга пешравдур,
Тириклик сабзаси узра қиравдур.

Гарчи ўлим шарпасидан, қарилик қайғусидан дарак бераётган бўлса-да, ушбу байт соддалиги, самимийлиги, ҳаётийлиги, хос бадиияти билан бизни мафтун этади. Бир боқишдаёқ, соқолга оқ оралаши инсоннинг фоний дунёга сафари қариётгани, соқол оқи ўлим яқинлигидан огоҳ этаётганини илғаб олиш қийин эмас. Бу — қанчалар ҳаққоний, айни пайтда, шафқатсиз иқрор! Илк мисрага зебанда иккинчи мисра таъсиротни янада кучайтиради. Ям-яшил майса узра қўнган оппоқ қиравни кўрмаган киши бўлмаса керак. Навоий табиатнинг мана шу нодир лавҳасидан илк мисрадаги фикрни чиройли асослаш учун фойдаланган. Бу бадиият илмидаги «ҳусни таълил» — фикрнинг гўзал асосланиши санъатидир. Шоир бир йўла «тириклик сабзаси» иборасини ижод этадики, бу ҳам санъат.

Бадиий фикр бизни завқлантиради, ҳаяжонлантиради ва ўйлантиради: наҳотки, соқол оқи қартайиш даракчиси бўлса? Ахир, баъзи кишиларнинг соқоли эрта оқара бошлайди-ку? Мутолаа мана шу нуқтасига етганда, Навоий фикрларининг илдизларини акс эттирувчи манбаларга муҳтожлик сезилади. (Албатта, асрлар мобайнида турли офатлар оқибатида инсон жисми, табиатида юз берган салбий ўзгаришларни назардан соқит этмаслик керак).

Мисра мутолааси тафаккур тарихининг қадимги босқичларига бошлайди. Инсоният, дин, пайғамбарлар тарихидан сабоқ берувчи, Носириддин Бурҳониддин Рабғузий қаламига мансуб XIV аср ёдгорлиги «Қиссаси Рабғузий»нинг Иброҳим пайғамбар вафоти ҳақидаги фасли эътиборимизни тортади. Юз йигирма тўққиз йил яшаган Иброҳим пайғамбарнинг вафоти тарихи ҳақида шундай ўқиймиз: «Иброҳим мавло азза ва жалладин қўлмиш эрди (оллоҳдан илтимос этганди): «Манинг ажалимдан бир йил бурун манга хабар бергил, ман ўлум яроғин қилайин», теб, мавло таоло ижобат қилмиш эрди. Қачон Азроил жон олғалу келди эрса, Иброҳим айди: «Тақи вақт бўлмиши йўқ». Азроил айди: «Вақт бўлмаса эрди, манга ёрлиғ келмагай эрди». Хитоб келди: «Эй Иброҳим, соқолингға урунг (оқ) қачон кирди?» Айди: «Илоҳий, бир йил бўлди». «Эй Иброҳим, ул соқол урунглуги ўлим элчиси турур». Иброҳимдин бурун кимарсанинг соқолинга урунг кирмиш йўқ эрди».

Англашиладики, Навоий мисраси мазмуни кўпроқ мазкур тарихга асосланган. Бинобарин, соқоли ёшлайин оқарган замондошларимиз қайғурмасалар ҳам бўлади. Негаки, Иброҳим пайғамбарнинг ўзи ажалидан бир йил бурун ўлим яқинлиги ҳақида бирор белги беришини оллоҳдан сўраган экан. Қуръони каримда «ҳар кимнинг ниятига яраша бўлади», дейилганидек, мавло таоло унинг тилагини ижобат қилмиш, яъни юз йигирма саккиз ёшида соқолига оқ тушириш билан белги бермишдир. Иброҳим ўз илтимосини унутганида, илоҳий хитоб соқол оқи ўлим элчиси эканлигини эслатади. Бу белги эса Инсониятга Иброҳимдан мерос қолади. Назаримизда, бу белги ниҳоятда шартли бўлиб, Навоий мисрасидаги мазмун келтирилган аниқ тарихга тегишли. Тарихдан қатъи назар, Навоий мисраси кексаю ёш ҳар бир оқсоқолни «соқол оқи ўлимга пешрав»лигидан огоҳ этади, ҳаётни ғанимат билишга абадий чорлайди.

Нусратулло АТОУЛЛО ўғли.

Бирам яшнабдики...

Маъмур НАЗАР олган сурат.

БУГУН: «Народное СЛОВО» саҳифаларида

Самарқанд вилояти Пахтачи районидаги Қарноб қишлоғида экологик вазиятнинг бузилаётганлиги ҳақида Д. Абдуллаеванинг «Одамлар ҳақида унутманг, саноатчилар» сарлавҳали мақоласи биринчи саҳифада жойлашган.

Ўзбекистон Совет Социалистик Республикасининг «Ўзбекистон ССРда чет эл инвестициялари тўғрисида»ги қонуни билан иккинчи саҳифада танишасиз.

Профессор Н. Ибрагимовнинг «Ислом: Муҳаммаддан то бизнинг кунимизгача» сарлавҳали мақоласи, сиҳат саломатликка оид материални учинчи саҳифадан ўқишингиз мумкин.

Тўртинчи саҳифада «Пахтакор» командаси ўйинлари ҳақида Н. Қаҳҳоровнинг мақоласи, «Ҳаёт дарёси» романининг давоми ва бошқа турли янгиликлар билан танишишингиз мумкин.

Бош муҳаррир вазифасини бажарувчи Номоз САЪДУЛЛАЕВ.

Таҳрир ҳайъати: Анвар ЖЎРАБОЕВ (бош муҳаррир ўринбосари), Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ, Абдували ИМОМАЛИЕВ, Йўлдош ИСМОИЛОВ, Тоҳир МИРҲОДИЕВ, Турғун НАЗАРОВ (масъул котиб), Ҳабибулла ОЛИМЖОНОВ, Абдукарим РАҲИМБЕРДИЕВ (бош муҳаррир ўринбосари), Азим СУЮН, Тоиба ТЎЛАГАНОВА, Муҳтарама УЛУҒОВА, Сайди УМИРОВ, Норбобо ШАКАРОВ, Муҳаммад Содиқ Муҳаммад ЮСУФ, Ориф ЮНУС.

МУАССИС: Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700000, ГСП
Тошкент шаҳри, Ленинград кўчаси, 19-уй

Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 Босишга топшириш вақти 21.00 Босишга топширилди 21.50. Индекс: 64608. 5717-буюртма.